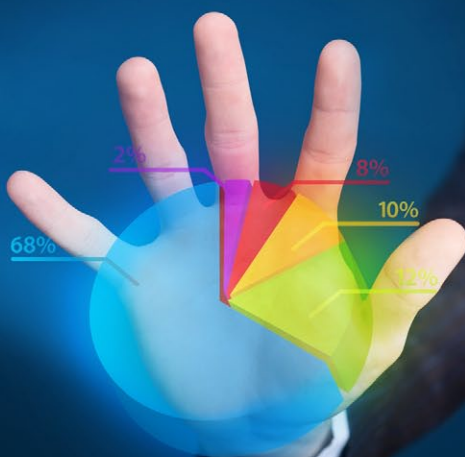
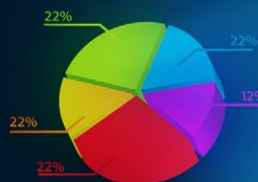

Instytucja
Województwa
Małopolskiego

MONITORING EKONOMII SPOŁECZNEJ W MAŁOPOLSCE

WYBRANE ZAGADNIENIA

SKRÓCONY RAPORT Z BADAŃ 2012

Publikacja powstała na zlecenie Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Krakowie w ramach projektu AKADEMIA ROZWOJU EKONOMII SPOŁECZNEJ - Etap I.

Wydawca:

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie
Akademia Rozwoju Ekonomii Społecznej - Etap I
ul. Piastowska 32
30-070 Kraków
www.es.malopolska.pl

Opracowanie:

- Marta Bohdziewicz-Lulewicz, na podstawie raportów:
1. „Monitoring przedsiębiorstw społecznych w Małopolsce. Raport z III edycji badań”, 2012
 2. „Współpraca jednostek samorządu terytorialnego z podmiotami ekonomii społecznej w Małopolsce”, 2012
 3. „Monitoring podmiotów ekonomii społecznej w Małopolsce. Skrócony raport z badań - najważniejsze wnioski”, 2011
 4. „Monitoring przedsiębiorstw społecznych w Małopolsce”, 2010

Projekt okładki i skład:

Agencja Reklamowa Po Prostu Sp. z o.o.
e-mail: biuro@arpoprostu.pl
www.arpoprostu.pl

Druk:

GRAFPOL Agnieszka Blicharz-Krupińska, ul. Stefana Czarnieckiego 1, 53-650 Wrocław

ISBN 978-83-60242-69-8

Nakład: 350 egz.

Publikacja dostępna jest także w wersji elektronicznej pod adresem:
www.es.malopolska.pl

**Kopiowanie i rozpowszechnianie może być dokonane z podaniem źródła.
Publikacja jest dystrybuowana bezpłatnie.**

SPIS TREŚCI

1. WPROWADZENIE	3
2. CEL ORAZ ODBIORCY BADAŃ	4
3. METODOLOGIA I REALIZACJA BADAŃ	5
3.1. Opis narzędzi badawczych	6
4. NAJWAŻNIEJSZE WYNIKI BADAŃ	7
4.1. Opis przedsiębiorstw społecznych	8
4.2. Działalność społeczna	11
4.2.1. Działania na rzecz wykluczonych lub/i zagrożonych wykluczeniem społecznym	11
4.2.2. Działalność na rzecz społeczności lokalnej	13
4.3. Współpraca organizacji z otoczeniem	15
4.4. Współpraca jednostek samorządu terytorialnego z podmiotami ekonomii społecznej	17
4.4.1. Współpraca JST z PES	18
4.4.2. Typy PES, z którymi współpracują JST	23
4.4.3. Ocena efektów współpracy z PES	24
4.4.4. Ekonomia społeczna w wymiarze dokumentacji strategicznej JST	25
4.4.5. Wymiar finansowy	26
4.4.6. Stosowanie klauzul społecznych w zamówieniach publicznych	27
4.5. Zasoby ludzkie	29
4.5.1. Liczba zatrudnionych ogółem	29
4.5.2. Liczba zatrudnionych na umowę o pracę	30
4.5.3. Liczba osób zatrudnionych w ramach umowy cywilno-prawnej	32
4.5.4. Zatrudnienie subsydiowane	33
4.5.5. Poziom zatrudnienia beneficjentów w przedsiębiorstwach społecznych	34
4.5.6. Wolontariusze	36
4.5.7. Rozwój zasobów ludzkich	37
4.5.8. Wpływ członków i pracowników na decyzje w przedsiębiorstwie społecznym	38
4.5.9. Podnoszenie kwalifikacji zawodowych	39
4.6. Działalność ekonomiczna przedsiębiorstwa	41
4.6.1. Obszary działalności ekonomicznej i jej odbiorcy	41
4.6.2. Sytuacja finansowa przedsiębiorstw społecznych	44
4.6.3. Bariery i słabości prowadzenia działalności ekonomicznej	48
5. ZAKOŃCZENIE. WNIOSKI I REKOMENDACJE DOTYCZĄCE ROZWOJU EKONOMII SPOŁECZNEJ W MAŁOPOLSCE.	50

WYKAZ UŻYWANYCH SKRÓTÓW:

ARES – Projekt „Akademia Rozwoju Ekonomii Społecznej”

CATI – wspomagany komputerowo wywiad telefoniczny (Computer Assisted Telephone Interview)

CAWI – wywiad przez Internet, prowadzony za pomocą udostępnienia respondentom kwestionariusza internetowego (Computer Assisted Web Interview)

CIS – Centrum Integracji Społecznej

ES – sektor Ekonomii Społecznej

JST – Jednostki Samorządu Terytorialnego

NGO – organizacja pozarządowa (non-governmental organization)

OWES – Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej

PES – Podmiot Ekonomii Społecznej

PFRON – Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych

PS – Przedsiębiorstwo Społeczne

ROPS – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej

ZAZ – Zakład Aktywności Zawodowej

1. WPROWADZENIE

Niniejsze opracowanie powstało na bazie dwóch, przeprowadzonych na przełomie października i listopada 2012 r. badań, których wynikiem są raporty¹ pn.:

- „Monitoring przedsiębiorstw społecznych w Małopolsce. Raport z III edycji badań”.
- „Współpraca jednostek samorządu terytorialnego z podmiotami ekonomii społecznej w Małopolsce”.

Obydwa badania są cyklicznymi, rokrocznie realizowanymi badaniami ilościowymi, pozwalającymi obserwować zmiany zachodzące w obszarze rozwoju przedsiębiorstw społecznych (PS) oraz zasięgu współpracy jednostek samorządu terytorialnego (JST) z podmiotami ekonomii społecznej (PES). Tegoroczna edycja „Monitoringu przedsiębiorstw społecznych w Małopolsce” jest już trzecią z rzędu, natomiast badanie pn. „Współpraca jednostek samorządu terytorialnego z podmiotami ekonomii społecznej w Małopolsce” jest pierwszym badaniem tego obszaru.

Przeprowadzenie badań oraz opracowanie raportów wykonane zostało przez Centrum Ewaluacji i Analiz Polityk Publicznych UJ na zlecenie Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Krakowie w ramach projektu „Akademia Rozwoju Ekonomii Społecznej – Etap I” (ARES), którego celem jest wsparcie rozwoju ekonomii społecznej w województwie małopolskim.

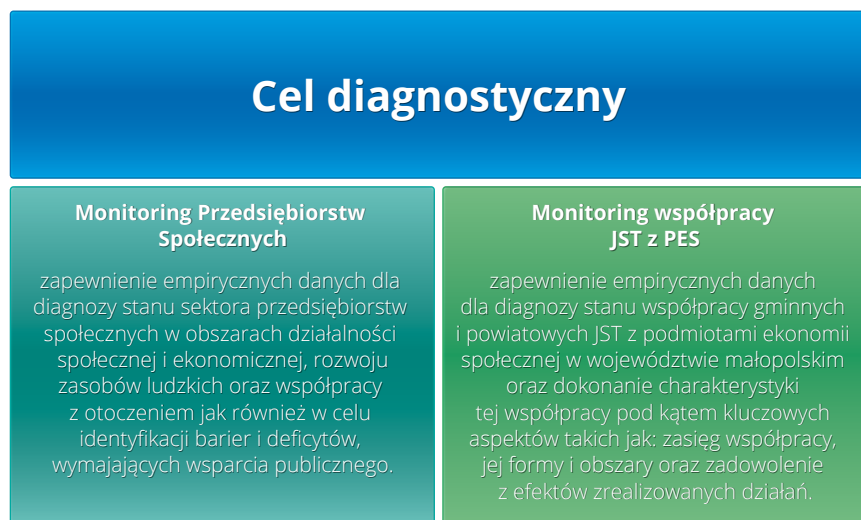
Projekt ARES realizowany jest w ramach: Priorytetu VII Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki *Promocja integracji społecznej, Działania 7.2 Przeciwdziałanie wykluczeniu i wzmocnienie sektora ekonomii społecznej, Poddziałania 7.2.2 Wsparcie ekonomii społecznej*.

¹ Pełne wersje raportów są dostępne do pobrania na stronie www.es.malopolska.pl w zakładce: Biblioteka ES.

2. CEL ORAZ ODBIORCY BADAŃ

Podstawowym celem prowadzonego cyklicznie monitoringu, zarówno PS jak i współpracy JST z PES, jest cel diagnostyczny – dostarczenie danych, mówiących o kondycji sektora ekonomii społecznej w Małopolsce w wybranych obszarach (schemat nr 1).

Schemat 1. Podstawowy cel badań.

Źródło: Opracowanie własne.

„ Podstawowym celem prowadzonego cyklicznie monitoringu, zarówno PS jak i współpracy JST z PES, jest cel diagnostyczny ”

3. METODOLOGIA I REALIZACJA BADAŃ

Badania pn. „Monitoring przedsiębiorstw społecznych w Małopolsce” oraz „Współpraca jednostek samorządu terytorialnego z podmiotami ekonomii społecznej” zostały zrealizowane techniką CAWI (ang. Computer-Assisted Web Interview – wspomagany komputerowo wywiad przy pomocy strony www)².

W przypadku „Monitoringu przedsiębiorstw społecznych w Małopolsce” badaniem objęte zostały podmioty, które zgodnie z koncepcją badania tworzą populację przedsiębiorstw społecznych³ w regionie, i do których pozyskano dane kontaktowe:

- 6 Centrów Integracji Społecznej (CIS),
- 5 Zakładów Aktywności Zawodowej (ZAZ),
- 33 spółdzielnie socjalne,
- 25 spółdzielni inwalidów i niewidomych,
- 465 organizacji pozarządowych posiadających zarejestrowaną działalność gospodarczą,
- 2738 organizacji pozarządowych nie posiadających zarejestrowanej działalności gospodarczej, ale potencjalnie mogących prowadzić działalność ekonomiczną w ramach odpłatnej działalności pożytku publicznego,
- 4 spółki prawa handlowego mające zapis w akcie notarialnym o przeznaczaniu zysku na cele społeczne.

W efekcie uzyskano odpowiedzi **od 197 podmiotów**, które kwalifikowały się do udziału w badaniu i rozpoczęły wypełnianie ankiety, w tym:

- 161 podmiotów, które kwalifikowały się do udziału w badaniu i wypełniły ankietę w całości,
- 36 podmiotów, które kwalifikowały się do udziału w badaniu i wypełniły ankietę częściowo.

W przypadku badania „Współpraca jednostek samorządu terytorialnego z podmiotami ekonomii społecznej” badaniem objęte zostały wszystkie powiatowe i gminne jednostki samorządu terytorialnego.

W efekcie uzyskano odpowiedzi **od 190 jednostek samorządu terytorialnego** (95% wszystkich gminnych i powiatowych JST w Małopolsce), w tym:

- 118 gmin wiejskich,
- 45 gmin miejsko-wiejskich,
- 12 gmin miejskich,
- 15 powiatów.

² Technika zbierania informacji w ilościowych badaniach rynku i opinii publicznej, w której respondent jest proszony o wypełnienie ankiety w formie elektronicznej.

³ Podmioty wykazujące ciągłą działalność ekonomiczną w formie zarejestrowanej działalności gospodarczej, bądź odpłatnej statutowej, realizujące równoległe cele społeczne.

3.1. OPIS NARZĘDZI BADAWCZYCH

W przypadku „Monitoringu przedsiębiorstw społecznych w Małopolsce” kwestionariusz ankiety został podzielony na 5 kluczowych zagadnień:

- 1 Forma i geneza organizacji
- 2 Działalność społeczna organizacji
- 3 Współpraca organizacji z otoczeniem
- 4 Zasoby ludzkie organizacji
- 5 Obszary działalności ekonomicznej podmiotów

W przypadku badania „Współpraca jednostek samorządu terytorialnego z podmiotami ekonomii społecznej” kwestionariusz ankiety został podzielony na 4 kluczowe zagadnienia:

- 1 Informacje o analizowanych jednostkach
- 2 Współpraca z PES i działania JST
- 3 Strategia JST
- 4 Zamówienia publiczne

W przypadku badania dotyczącego współpracy JST z PES warto podkreślić, że pytaliśmy o współpracę JST z szerszą kategorią podmiotów niż tylko przedsiębiorstwa społeczne, mianowicie z podmiotami ekonomii społecznej, w obrębie których znajdują się również organizacje nie wykazujące się aktywnością ekonomiczną (nieprowadzące działalności gospodarczej ani odpłatnej statutowej), a z którymi JST współpracują w oparciu o zapisy art. 4 ust. 2 i art. 3 Ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie⁴.

4. NAJWAŻNIEJSZE WYNIKI BADAŃ

Dla większej przejrzystości opracowania, wyniki obydwu badań zostały przedstawione w podziale na główne obszary badawcze, w dużym stopniu odzwierciedlające strukturę kwestionariuszy. Wyniki badania dotyczącego współpracy JST z PES zostały wkomponowane w obszar analizy kondycji przedsiębiorstw społecznych dotyczący współpracy z otoczeniem.

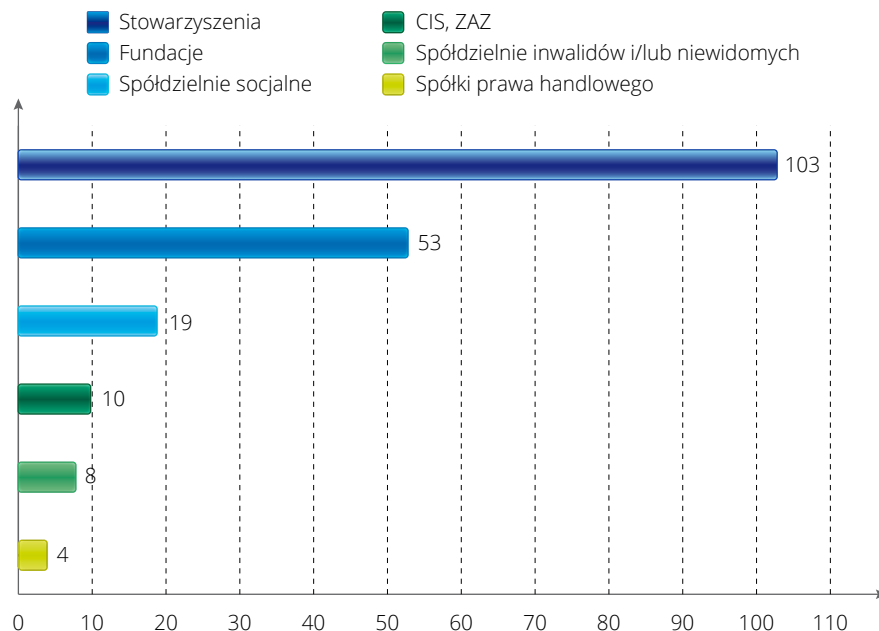
Kolejna ważna uwaga dotyczy różnych liczebności w odpowiedziach na poszczególne pytania (symbol N pod każdym wykresem). Jak zostało zaznaczone w rozdziale dotyczącym metodologii, ankieta została w całości wypełniona przez 161 PS, dodatkowo 36 podmiotów wypełniło ją częściowo. Również w przypadku gmin i powiatów nie wszystkie JST uzupełniły kwestionariusz w całości - 5 gmin i jeden powiat biorący udział w badaniu nie wypełniły ankiety do końca. Stąd liczebności odpowiedzi na poszczególne pytania różnią się od siebie w zależności od omawianego zagadnienia.

4.1. OPIS PRZEDSIĘBIORSTW SPOŁECZNYCH

Wśród zbadanych podmiotów najwięcej było stowarzyszeń (103), w dalszej kolejności – fundacji (53), 19 spółdzielni socjalnych, 8 spółdzielni inwalidów i niewidomych, 10 CIS i ZAZ oraz 4 spółki prawa handlowego.

Wykres 1. Liczebności poszczególnych form prawnych w próbie badawczej.

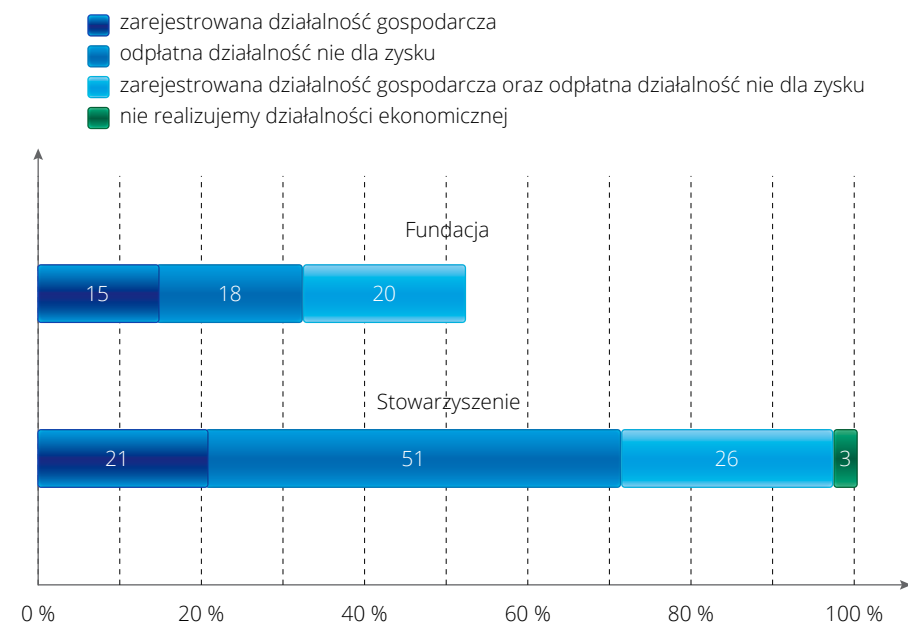

N=197. Źródło: Opracowanie własne.

W przypadku fundacji i stowarzyszeń możliwe jest prowadzenie działalności ekonomicznej na dwa sposoby – w formie działalności gospodarczej lub odpłatnej nie dla zysku⁵. Na pytanie o formę prowadzenia działalności ekonomicznej najwięcej badanych fundacji odpowiedziało, iż prowadzi ją w formie zarejestrowanej działalności gospodarczej oraz równocześnie odpłatnej (20 na 53), niewiele mniej fundacji prowadzi tylko działalność odpłatną (18 na 53), w trzeciej kolejności, ale przy niewielkiej różnicy fundacje prowadzą działalność gospodarczą. Nieco inaczej wygląda aktywność ekonomiczna stowarzyszeń - połowa prowadzi tylko działalność odpłatną (51 na 101). To zjawisko większej aktywności na polu prowadzenia działalności gospodarczej przez fundacje widoczne jest od trzech lat.

⁵ W niniejszym dokumencie określenie „odpłatna działalność nie dla zysku” jest stosowane zamiennie z określeniem „odpłatna działalność statutowa”.

Wykres 2. Forma prowadzonej działalności ekonomicznej.

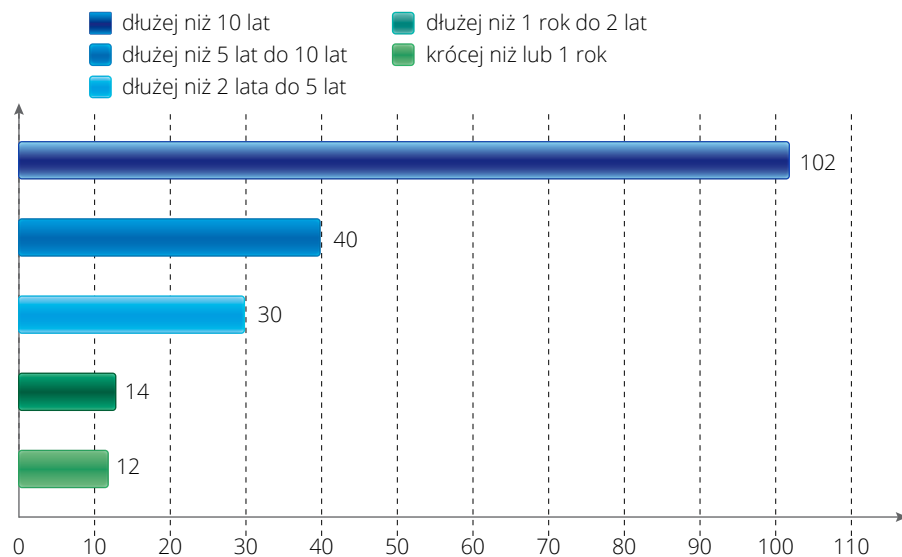
N=154 Źródło: Opracowanie własne.

Działalność ekonomiczna prowadzona przez zdecydowaną większość PS ma charakter stały (86%), działania nastawione na działalność ekonomiczną prowadziło cyklicznie 14% spośród badanych PS. Jest to identyczny wynik jak w roku 2011.

W badaniu zdecydowaną większość stanowiły „stare” przedsiębiorstwa społeczne czyli takie, które funkcjonują na rynku dłużej niż 10 lat (51%). Analiza długości działania organizacji wykazuje związek z formą prawną. Zdecydowanie „najstarsze” są spółdzielnie inwalidów i niewidomych oraz stowarzyszenia (odpowiednio 88% i 68% działa ponad 10 lat). Relatywnie długo działają na małopolskim rynku CISy i ZAZy (80% z nich dysponuje doświadczeniem w działalności między 5 a 10 lat). Najmłodszymi PS są, zgodnie z intuicją, spółdzielnie socjalne – 68% z nich to przedsiębiorstwa o stażu 1-5 lat.

„ ...zdecydowaną większość stanowiły „stare” przedsiębiorstwa społeczne czyli takie, które funkcjonują na rynku dłużej niż 10 lat „

Wykres 3. Okres funkcjonowania organizacji na rynku.

N=197 Źródło: Opracowanie własne.

Zastanawiając się nad genezą przedsiębiorstw społecznych, warto przyjrzeć się dwóm elementom: kto był założycielem PS (osoba fizyczna czy podmiot – jakiego typu) oraz z jakich środków korzystano w procesie założycielskim.

Zdecydowanie najczęściej wskazywanym założycielem przedsiębiorstwa społecznego była osoba/osoby fizyczne (blisko 84% wskazań). W dalszej kolejności przedsiębiorstwa społeczne wskazywały na organizacje pozarządowe (9,5% wskazań), sporadycznie zdarzały się odpowiedzi, że PS założył podmiot gospodarczy, jednostka samorządu terytorialnego (4% wskazań) czy kościelna osoba prawna (2% wskazań).

Na pytanie „Z jakich środków korzystano w procesie założycielskim organizacji?” 66% organizacji wskazało na większy udział środków prywatnych niż publicznych (130 podmiotów). 1/5 PS została powołana przy wykorzystaniu głównie środków publicznych (40 podmiotów). Pozostała grupa wskazała na porównywalny poziom obu źródeł (27). Pokazuje to rosnącą tendencję udziału środków prywatnych w stosunku do publicznych, w odniesieniu do wyników z ubiegłego roku.

Analizując rozkład odpowiedzi według kategorii prawnych można wskazać na:

- podmioty, które w większości powstały przy udziale środków prywatnych: fundacje, stowarzyszenia oraz spółdzielnie inwalidów i/lub niewidomych,
- podmioty inicjowane przy wykorzystaniu przede wszystkim środków publicznych, takie jak spółdzielnie socjalne oraz CIS-y i ZAZ-y.

4.2. DZIAŁALNOŚĆ SPOŁECZNA

4.2.1. DZIAŁANIA NA RZECZ WYKLUCZONYCH LUB/I ZAGROŻONYCH WYKLUCZENIEM SPOŁECZNYM

Spośród 176 organizacji, które udzieliły odpowiedzi na pytania z zakresu prowadzonej działalności społecznej, 106 zadeklarowało prowadzenie takiej działalności na rzecz osób wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem (60%). Jest to podobny wynik jak w latach ubiegłych. Pozostałe 70 organizacji (40%) zadeklarowało, iż osoby wykluczone społecznie nie były objęte ich działalnością.

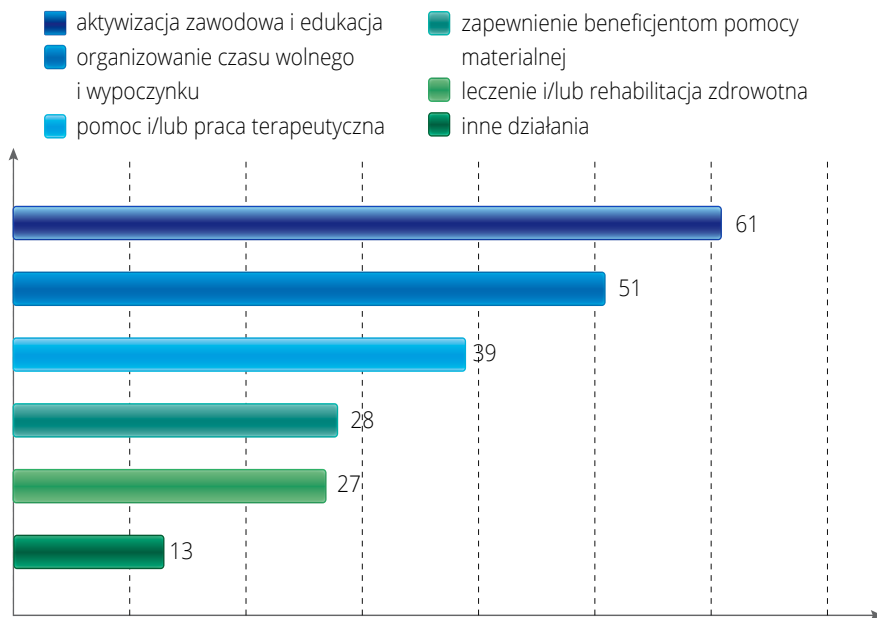
Biorąc pod uwagę formę prawną badanych organizacji, można zauważyć, iż na rzecz osób wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem społecznym działały wszystkie CIS-y i ZAZ-y, a także zdecydowana większość spółdzielni. Najmniej aktywne w tym zakresie okazały się stowarzyszenia, wśród których ponad połowa (53%) nie prowadziła takich działań.

Ciekawych informacji dostarczają dane uwzględniające położenie geograficzne przedsiębiorstw społecznych w korelacji ze specyfiką działalności społecznej. W powiatach bocheńskim, gorlickim, miechowskim, myślenickim oraz suskim wszystkie organizacje objęte badaniem prowadziły działalność na rzecz wykluczonych społecznie. Najniższy odsetek organizacji prowadzących tego typu działalność obserwujemy w powiatach brzeskim (33%), olkuskim (33%) oraz wielickim (25%).

Grupą, na rzecz której działało najwięcej spośród badanych przedsiębiorstw społecznych były osoby niepełnosprawne lub z zaburzeniami psychicznymi. W drugiej kolejności były to osoby bezrobotne, w tym długotrwale. Podobnie jak w poprzednich badaniach, najmniej badanych przedsiębiorstw społecznych objęło swoją działalnością osoby bezdomne i wychodzące z bezdomności (8 wskazań) oraz osoby powracające na rynek pracy po odbyciu kary pozbawienia wolności (również 8 wskazań).

Przedsiębiorstwa społeczne poproszono w dalszej kolejności o wskazanie rodzajów działań podejmowanych przez nie w odniesieniu do swoich beneficjentów, a także o liczbę beneficjentów objętych poszczególnymi działaniami.

Spośród wszystkich badanych organizacji, 58% oferowało beneficjentom aktywizację zawodową i edukację (62 wskazania). Kolejne najczęściej wskazywane działanie dotyczyło organizacji czasu wolnego i wypoczynku beneficjentów (51 wskazań, czyli 48%). Na kolejnych miejscach znalazły się pomoc i praca terapeutyczna (39 wskazań), zapewnienie beneficjentom pomocy materialnej (28) oraz leczenie i/lub rehabilitacja zdrowotna (27). 13 podmiotów zadeklarowało, iż prowadzi innego rodzaju działania, niż te zawarte w kafeterii pytania. Rozkład odpowiedzi prezentuje kolejny wykres.

Wykres 4. Rodzaje działań podejmowanych na rzecz beneficjentów organizacji.

N=106. Liczebności na wykresie nie sumują się do N, ponieważ każdy respondent mógł wskazać więcej niż jedną odpowiedź. Źródło: Opracowanie własne.

Wśród innych działań, jakie wskazali badani znalazły się następujące:

- z zakresu integracji i reintegracji społecznej,
- o charakterze szkoleniowym, doradczym i edukacyjnym,
- oferowanie stypendiów dla dzieci i młodzieży,
- poradnictwo prawne, socjalne, terapeutyczne,
- zatrudnianie beneficjentów w celu nabycia doświadczenia i zdolności do samodzielnego działania,
- udzielanie pożyczek na rozpoczęcie własnej działalności.

Z grona 61 przedsiębiorstw społecznych, które zadeklarowały, że prowadzą działania z zakresu aktywizacji zawodowej i edukacji, najczęściej dostarczało wsparcia związanego z podnoszeniem kwalifikacji w ramach szkoleń i kursów (74%), trwałego/ciągłego zatrudnienia w organizacji (59%), podnoszenia kwalifikacji zawodowych poprzez okresowe zatrudnienie lub staże zawodowe w ramach organizacji (48%), doradztwa i/lub poradnictwa specjalistycznego (np. psychologicznego, zawodowego) (59%), przystosowanie i „wypuszczenie” na wolny rynek pracy oferowały 24 podmioty (39%), a staże w instytucjach/firmach zewnętrznych 15% PS.

Badana była również kwestia związana z liczbą beneficjentów objętych poszczególnymi rodzajami działań. Przedsiębiorstwa społeczne oferowały beneficjentom w kolejności:

- podnoszenie kwalifikacji w ramach szkoleń i kursów — 4378 osób objętych wsparciem,
- doradztwo lub poradnictwo specjalistyczne (np. psychologiczne, zawodowe) — 2599 osób objętych wsparciem,
- trwałe/ciągłe zatrudnienie w organizacji — 597 osób objętych wsparciem,
- przystosowanie i „wypuszczenie” na wolny rynek pracy — 275 osób objętych wsparciem,
- podnoszenie kwalifikacji zawodowych poprzez okresowe zatrudnienie lub staże zawodowe w organizacji — 217 osób objętych wsparciem,
- staże w instytucjach lub firmach zewnętrznych — 126 osób objętych wsparciem.

Schemat 2. Ranking działań na rzecz beneficjentów z zakresu aktywizacji zawodowej i edukacji pod względem ilości objętych nimi osób (według sumy beneficjentów objętych danym działaniem).

- 1 podnoszenie kwalifikacji w ramach szkoleń i kursów (np. zawodowych, językowych itp.)
- 2 doradztwo i/lub poradnictwo specjalistyczne (np. psychologiczne, zawodowe)
- 3 trwałe ciągłe/zatrudnienie w organizacji
- 4 przystosowanie i „wypuszczenie” na wolny rynek pracy
- 5 podnoszenie kwalifikacji zawodowych poprzez okresowe zatrudnienie lub staże zawodowe w ramach organizacji
- 6 organizowanie staży w instytucjach/firmach zewnętrznych

Źródło: Opracowanie własne.

4.2.2. DZIAŁALNOŚĆ NA RZECZ SPOŁECZNOŚCI LOKALNEJ

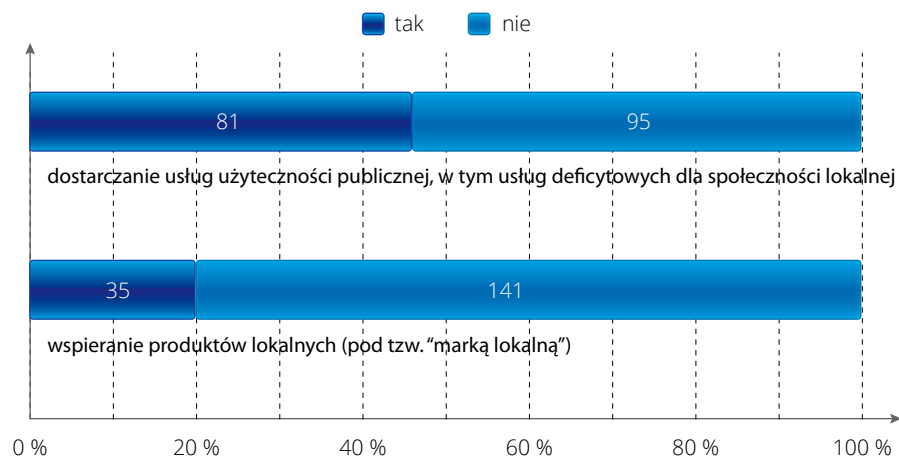
Obok działań na rzecz osób wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem społecznym, organizacje zapytano także o działalność na rzecz społeczności lokalnej, a dokładnie o prowadzenie działań:

- z zakresu dostarczania usług użyteczności publicznej, w tym usług deficytowych dla społeczności lokalnej oraz
- mających na celu rozwój społeczności lokalnej/regionu poprzez wspieranie produktów lokalnych (pod tzw. „marką lokalną”).

Usługi użyteczności publicznej, w tym usługi deficytowe dla społeczności lokalnej, rozumiane były jako usługi mające na celu zaspokojenie np. potrzeb społecznych, edukacyjnych, zdrowotnych, związanych z bezpieczeństwem, itp., których nie podejmują się komercyjne przedsiębiorstwa. Z kolei produkt lokalny zdefiniowano jako wyrób lub usługę, z którym utożsamiają się mieszkańcy regionu, najczęściej wytwarzany lokalnie (przez mieszkańców), z surowców lokalnie dostępnych, w sposób nie

masowy i przyjazny dla środowiska. Poniższy wykres prezentuje rozkład odpowiedzi na pytania o prowadzenie działań na rzecz społeczności lokalnej z zakresu dostarczania usług użyteczności publicznej jak i wspierania produktów lokalnych.

Wykres 5. Prowadzenie działalności na rzecz społeczności lokalnej w ciągu ostatnich 12 miesięcy: dostarczanie usług użyteczności publicznej, w tym usług deficytowych i wspieranie produktów lokalnych (pod tzw. „marką lokalną”).

N=176. Źródło: Opracowanie własne.

Przedsiębiorstwa społeczne częściej prowadzą działania z zakresu dostarczania usług użyteczności publicznej, w tym usług deficytowych dla społeczności lokalnej (81 podmiotów, czyli 46% wszystkich badanych) aniżeli mające na celu rozwój społeczności lokalnej/regionu poprzez wspieranie produktów lokalnych (35 podmiotów, czyli 20%).

Ponad połowa fundacji oraz 48% stowarzyszeń prowadziła działania z zakresu dostarczania usług użyteczności publicznej. Najmniej aktywne w tym zakresie okazały się spółdzielnie.

W przypadku działań mających na celu rozwój społeczności lokalnej/regionu poprzez wspieranie produktów lokalnych, relatywnie aktywne okazały się stowarzyszenia, spółdzielnie socjalne oraz fundacje. Tymczasem zarówno CIS-y i ZAZ-y jak i spółdzielnie inwalidów i niewidomych nie prowadziły takiej działalności.

Wśród badanych przedsiębiorstw społecznych 22 podmioty (13%) zadeklarowały prowadzenie obydwo rodzajów działalności społecznej. Większość z nich (15 podmiotów) stanowiły stowarzyszenia, w dalszej kolejności fundacje (5 podmiotów) i dwie spółdzielnie socjalne. 47% badanych organizacji (82 podmioty) nie podejmowały żadnego z tych działań.

Analizując liczbę beneficjentów objętych obydwo rodzajami działań na rzecz społeczności lokalnej, sumarycznie wyniosła ona 319 207 beneficjentów, w tym 311 886 osób skorzystało z dostarczanych przez organizacje usług deficytowych dla społeczności lokalnej, a 7 321 uzyskało przychód z tytułu wytworzenia lokalnego produktu, w którego sprzedaży organizacja pośredniczyła.

Przedsiębiorstwa społeczne zostały również zapytane o prowadzenie w ciągu ostatnich 12 miesięcy innych działań na rzecz społeczności lokalnej, niż dostarczanie usług deficytowych dla społeczności lokalnej czy wspieranie produktów lokalnych. I tak, 48% uczestników badania (84 organizacje) deklaruje, że prowadzi działania na rzecz:

- szeroko rozumianej edukacji (np. proekologicznej, obywatelskiej, zdrowotnej),
- kultury (np. rozpowszechnianie wiedzy o dziedzictwie kulturowym w skali regionalnej i ogólnokrajowej),
- promowania aktywności fizycznej, sportowej (np. organizacja wydarzeń sportowych, rozwój kultury fizycznej, promocja aktywnego wypoczynku, turystyki).

Warto w tym miejscu zaznaczyć, że zdefiniowane powyżej trzy ogólne kategorie nie zawsze miały charakter rozłączny i w przypadku działań niektórych organizacji wzajemnie się zająbiają.

Działania w obszarze kultury wskazywane przez przedsiębiorstwa społeczne miały/mają charakter bardziej otwarty, ogólnodostępny, skierowany do ogółu społeczeństwa. Tymczasem, działania edukacyjne i doradcze prowadzone przez organizacje są/były w większości ukierunkowane na konkretne grupy, w tym głównie wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem społecznym.

4.3. WSPÓŁPRACA ORGANIZACJI Z OTOCZENIEM

Ważnym elementem diagnozy kondycji przedsiębiorstw społecznych jest ich gotowość do współpracy ze środowiskiem biznesu, otoczeniem administracyjnym oraz innymi podmiotami ekonomii społecznej w tym z NGO. W badaniu pytano zatem o kwestie związane ze współpracą przedsiębiorstw społecznych z otoczeniem, koncentrując się na:

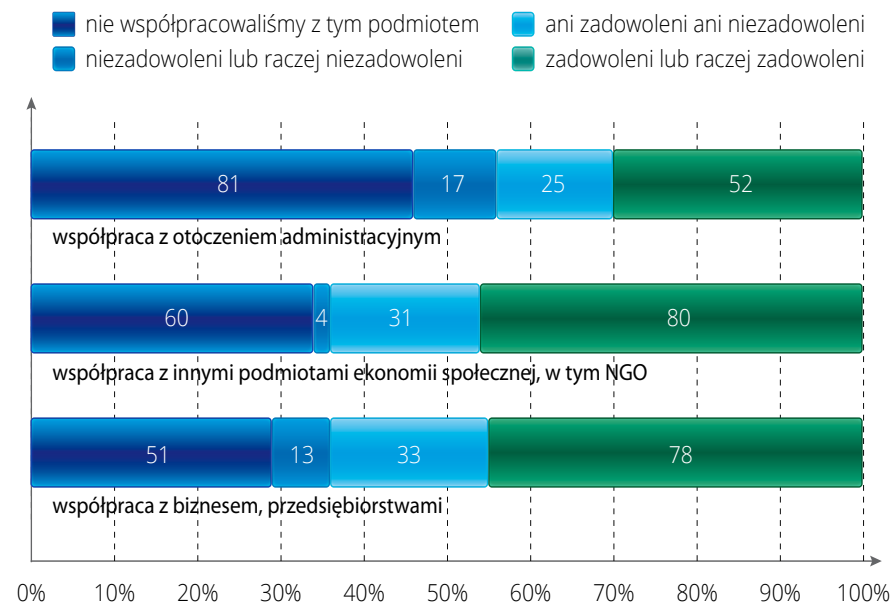
- identyfikacji podmiotów, z którymi współpracują przedsiębiorstwa społeczne; w tym z otoczeniem administracyjnym, innymi podmiotami ekonomii społecznej oraz środowiskiem biznesu;
- określeniu poziomu zadowolenia z efektów współpracy z danymi podmiotami;
- oszacowaniu intensywności współpracy przedsiębiorstw społecznych z innymi podmiotami ekonomii społecznej w ciągu ostatnich 12 miesięcy.

Najbardziej pozytywnie oceniane są efekty współpracy z innymi podmiotami ekonomii społecznej (w tym NGO), z którymi współpracę zadeklarowało 66% badanych (115 podmiotów), wśród nich niemal 70% było z jej efektów zadowolonych, a tylko 3% badanych miało odmienne stanowisko (4 podmioty).

Ze środowiskiem biznesu współpracowało w ciągu ostatnich 12 miesięcy najwięcej, bo ponad 70% badanych (124 podmioty). 63% oceniło pozytywnie tę współpracę (78 podmiotów), 10% było przeciwnego zdania (13 podmiotów).

Z otoczeniem administracyjnym w ciągu ostatnich 12 miesięcy współpracowało relatywnie najmniej organizacji (54%, czyli 94 podmioty), w tym ponad połowa z nich (52 podmioty) zadeklarowała, że z owej współpracy jest zadowolona lub raczej zadowolona. Z kolei 18% (17 podmiotów) nie było zadowolonych z tej współpracy.

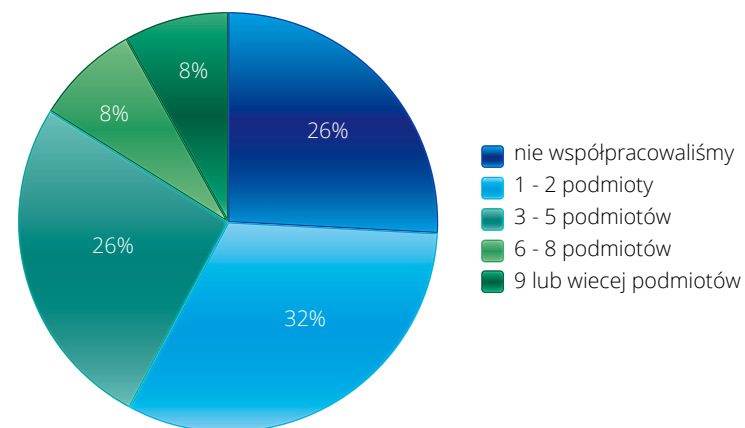
Wykres 6. Współpraca z innymi podmiotami w ciągu ostatnich 12 miesięcy oraz poziom zadowolenia z efektów tej współpracy.

N=175. Źródło: Opracowanie własne.

Przedsiębiorstwa społeczne zapytano również o intensywność współpracy z innymi podmiotami ekonomii społecznej, innymi organizacjami pozarządowymi w ciągu ostatnich 12 miesięcy. Intensywność współpracy mierzona była poprzez liczbę partnerów, z którymi prowadzona była współpraca oraz częstość takiej współpracy.

Wykres 7. Liczba podmiotów ekonomii społecznej, innych organizacji pozarządowych, z którymi przedsiębiorstwa społeczne prowadziły współpracę w ciągu ostatnich 12 miesięcy.

N=175. Źródło: Opracowanie własne.

Aż 26% przedsiębiorstw społecznych nie współpracowało w 2012 roku z innymi podmiotami ekonomii społecznej. Najliczniejszą grupę (32%) stanowią przedsiębiorstwa społeczne współpracujące z 1 bądź dwoma podmiotami ekonomii społecznej, 26% deklaruowało współpracę z 3 do 5 takich podmiotów. Warto zauważyć, że 16% przedsiębiorstw społecznych współpracowało z ponad 6 podmiotami ekonomii społecznej.

W przypadku częstości współpracy, można zauważyć, że podzieliła ona przedsiębiorstwa na mniej więcej równoliczne grupy, które nie współpracowały w danym czasie z podmiotami ekonomii społecznej (26%), współpracowały z nimi sporadycznie (21%), kilkakrotnie (22%), a także w sposób ciągły (24%). Najmniej przedsiębiorstw wskazało na częstą współpracę (7%).

4.4. WSPÓŁPRACA JEDNOSTEK SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO Z PODMIOTAMI EKONOMII SPOŁECZNEJ.

Ważnym uzupełnieniem informacji na temat rozwoju sektora ekonomii społecznej w Małopolsce są dane uzyskane z drugiego badania przeprowadzonego przez ROPS w ramach projektu ARES, pn. „Współpraca jednostek samorządu terytorialnego z podmiotami ekonomii społecznej”. Celem tego badania była, między innymi, ocena zakresu i intensywności współpracy jednostek samorządu terytorialnego (JST) z podmiotami ekonomii społecznej. Samorząd lokalny jest ważnym partnerem dla przedsiębiorstw społecznych z kilku powodów. Najważniejszym z nich jest fakt, że PS działają w zdecydowanej większości lokalnie oraz, że społeczny cel ich działalności

jest niemal zawsze powiązany z zadaniami samorządu. Wspólny obszar działania jest bardzo wyraźny – zarówno działalność na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, jak i pozostałe działania na rzecz społeczności lokalnej, takie jak dostarczanie usług użyteczności publicznej, działalność na rzecz kultury, edukacji, zdrowia, sportu i rekreacji czy kultywowania tradycji są wspólnym celem zarówno przedstawicieli samorządu terytorialnego jak i przedsiębiorstw społecznych. Dlatego tak istotne jest zdiagnozowanie stanu współpracy tych jednostek z podmiotami ekonomii społecznej w województwie małopolskim oraz dokonanie charakterystyki współpracy pod kątem kluczowych aspektów takich jak: zasięg współpracy, jej formy i obszary oraz zadowolenie z efektów zrealizowanych działań. Szczegółowy zakres badania przedstawia schemat 3.

Schemat 3. Analizowane obszary.

- 1 Współpraca JST z PES:**
 - obszary i formy współpracy
 - typy PES, z którymi JST współpracowały
 - ocena efektów współpracy z PES
- 2 Strategia JST:**
 - wymiar dokumentacji strategicznej
 - wymiar finansowy
- 3 Klauzule społeczne:**
 - zakres stosowania klauzul społecznych
 - bariery w stosowaniu klauzul społecznych

Źródło: Opracowanie własne.

4.4.1. WSPÓŁPRACA JST Z PES

Większość jednostek samorządu terytorialnego w Małopolsce współpracowała w 2012 roku przynajmniej z jednym podmiotem ekonomii społecznej. Współpracę odnotowano we wszystkich jednostkach powiatowych oraz w 168 jednostkach gminnych biorących udział w badaniu. W 7 przypadkach odnotowano brak współpracy z PES (5 gmin wiejskich i 2 gminy miejsko-wiejskie). Jako powód braku współpracy z PES (5 gmin wiejskich i 2 gminy miejsko-wiejskie). Jako powód braku współpracy z PES (5 gmin wiejskich i 2 gminy miejsko-wiejskie). Jeden podmiot wskazał na bardzo małą liczbę PES na terenie gminy oraz brak potencjału PES do współpracy, połączony z niechęcią do współpracy po stronie PES.

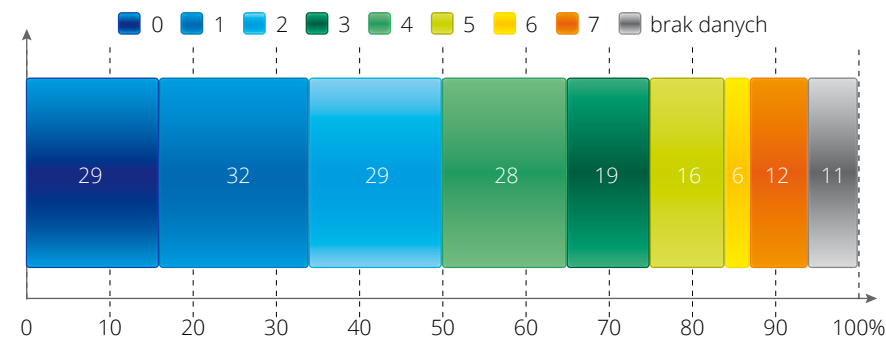
Ponieważ przedsiębiorstwa społeczne docelowo powinny stać się silnym partnerem JST w realizacji usług użyteczności publicznej, zapytano czy w 2012 roku znajdowały się PES, które realizowały działania z zakresu użyteczności publicznej w następujących obszarach:

- usługi opiekuńcze i opieka nad osobami zależnymi (np. dzieci, osoby starsze),

- usługi edukacyjne (np. organizacja kursów, szkoleń, prelekcji),
- organizacja czasu wolnego (m. in. dla dzieci i osób starszych),
- działania na rzecz bezpieczeństwa (m. in. gaszenie pożarów, ratownictwo),
- wsparcie specjalistyczne (m. in. psychologiczne, prawne),
- poradnictwo i opieka medyczna,
- dożywianie osób w trudnej sytuacji życiowej (np. klientów OPS).

Z odpowiedzi respondentów wynika, że w 29 gminach (16% wszystkich gmin Małopolski) żaden z podmiotów ekonomii społecznej nie prowadził działań w tych obszarach. Największa ilość PES specjalizowała się tylko w jednym typie usług, niemal po równo rozkłada się liczba gmin, w których znajdują się podmioty realizujące 2 lub 3 typy usług użyteczności publicznej. 12% gmin deklaruje, że na ich terenie znajdują się PES świadczące wszystkie typy usług uznanych za ważne z perspektywy działania na rzecz społeczności lokalnej.

Wykres 8. Liczba i odsetek gminnych JST, w których znajdowały się PES według liczby obszarów działalności PES.

N=182⁶. Źródło: Opracowanie własne.

Zgodnie z intuicją, występuje zależność między rodzajem gminy, a potencjałem PES. Najmniej PES realizujących działania z obszaru użyteczności publicznej i mogących stać się partnerem w tym zakresie dla JST występuje w gminach wiejskich.

Należy zauważyć, że w tym wymiarze występuje także zróżnicowanie pomiędzy powiatami. W powiatach miechowskim, olkuskim, brzeskim oraz wadowickim znajduje się wysoka liczba gmin, w których PES nie prowadzą działalności w żadnej z wymienionych wcześniej dziedzin. Największe zróżnicowanie PES występuje natomiast w powiatach: krakowskim (powiat grodzki Kraków), chrzanowskim, bocheńskim oraz limanowskim. Z doświadczeń JST wynika, że najwięcej PES specjalizuje się w organizowaniu czasu wolnego (123 JST). W wielu gminach obecne były także organizacje zajmujące się działaniami na rzecz bezpieczeństwa (85 JST), oferujące usługi edukacyjne (69 JST) opiekuńcze (51 JST) czy w zakresie dożywiania osób w trudnej sytuacji życiowej np.

⁶ Na wykresie ujęte zostały wszystkie gminne jednostki samorządu terytorialnego. Kolorem szarym oznaczono te jednostki, które nie wzięły udziału w badaniu lub nie uzyskano od nich odpowiedzi na to pytanie.

klientów pomocy społecznej (48 JST). W najmniejszej liczbie gmin obecne były PES, które oferowały wsparcie specjalistyczne np. pomoc psychologiczną lub prawną (44 JST) oraz zajmowały się poradnictwem i opieką medyczną (30 JST).

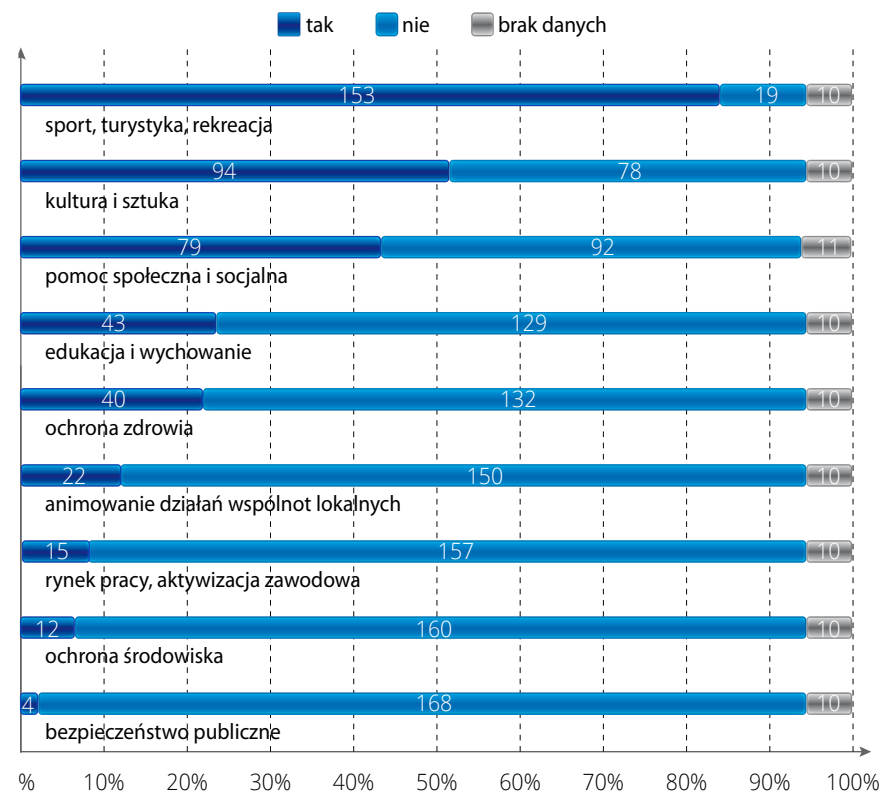
Schemat 4. Ranking popularności świadczonych usług użyteczności publicznej przez PES (na podstawie sumy JST znających organizacje specjalizujące się w zakresie danych usług).

- 1 123 JST**
 - organizacja czasu wolnego (m.in. dla dzieci i osób starszych)
- 2 85 JST**
 - działania na rzecz bezpieczeństwa (m.in. gaszenie pożarów, ratownictwo)
- 3 69 JST**
 - usługi edukacyjne (np. organizacja kursów, szkoleń, prelekcji)
- 4 51 JST**
 - usługi opiekuńcze i opieka nad osobami zależnymi
- 5 48 JST**
 - dożywanie osób w trudnej sytuacji życiowej
- 6 44 JST**
 - wsparcie specjalistyczne (np. pomoc psychologiczna lub prawną)
- 7 30 JST**
 - poradnictwo i opieka medyczna

Źródło: opracowanie własne.

Współpraca gminnych jednostek samorządu terytorialnego z podmiotami ekonomii społecznej w województwie małopolskim w 2012 roku najczęściej odbywała się w obszarze sportu, turystyki i rekreacji – 153 gminy (84%) współpracowały właśnie w tej dziedzinie. Ponad połowa gminnych jednostek samorządowych (52%) czyniła to w wymiarze kultury i sztuki, 32% pomocy społecznej, 20% edukacji i wychowania oraz ochrony zdrowia.

Wykres 9. Liczba gmin współpracujących z PES według obszaru współpracy.

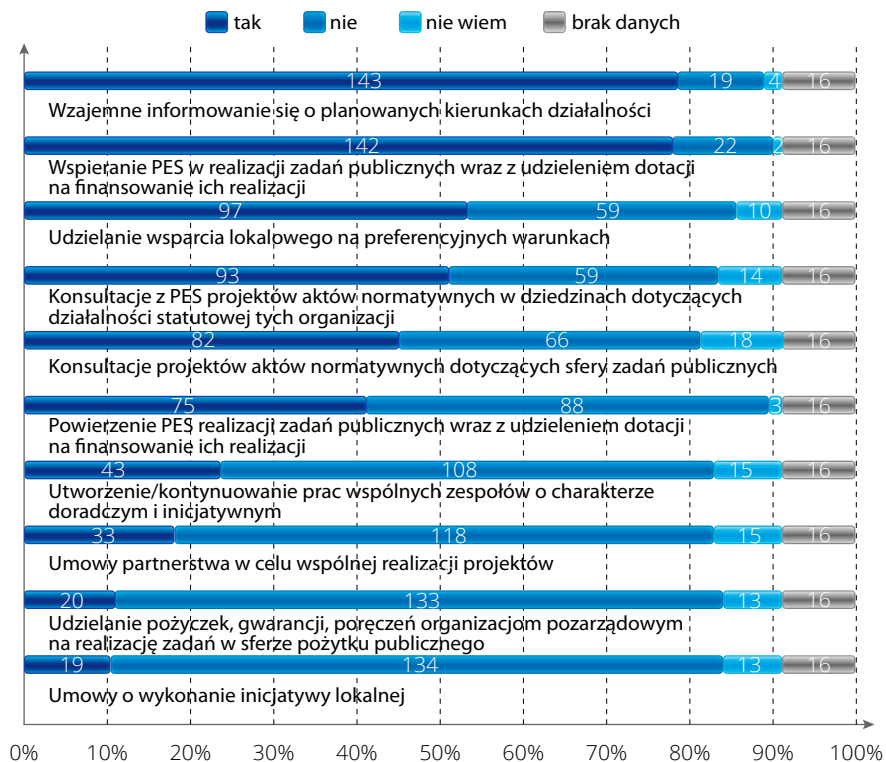
N=182⁷. Źródło: Opracowanie własne.

Małopolskie powiatowe jednostki samorządu terytorialnego nie różniły się w 2012 roku od gmin pod względem rankingu obszaru współpracy, która najczęściej miała miejsce w zakresie sportu, turystyki i rekreacji, kultury i sztuki oraz pomocy społecznej.

W Małopolsce współpraca jednostek samorządu terytorialnego z podmiotami ekonomii społecznej w 2012 roku najczęściej odbywała się w formach: wzajemnego informowania się o planowanych działaniach (79%), wspierania PES w realizacji zadań publicznych wraz z udzielaniem dotacji na dofinansowanie realizacji tych zadań (78%). Na trzecim miejscu znajduje się udzielanie wsparcia lokalowego na preferencyjnych warunkach (53%) oraz niemal ex aequo – konsultacje projektów aktów normatywnych w dziedzinach dotyczących działalności statutowej tych organizacji (51%). Należy zauważyć, że bardzo mało „używanym” narzędziem mającym na celu współdziałanie mieszkańców, organizacji i samorządu w realizacji działań na rzecz społeczności była w 2012 roku inicjatywa lokalna – tylko 19 gmin realizowało ten typ współpracy.

⁷ Na wykresie ujęte zostały wszystkie gminne jednostki samorządu terytorialnego. Kolorem szarym oznaczono te jednostki, które nie wzięły udziału w badaniu lub nie uzyskano od nich odpowiedzi na pytanie.

Wykres 10. Formy współpracy gminnych JST z PES.

N=182⁸. Źródło: Opracowanie własne.

Ranking najczęstszych form współpracy powiatów z PES nie różni się znacząco od rankingu w gminach. W 13 na 15 przebadanych powiatach kooperacja odbywała się poprzez: wzajemne informowanie się o kierunkach działalności oraz poprzez wspieranie wykonywania zadań publicznych wraz z udzielaniem dotacji na dofinansowanie tych działań. Na trzecim miejscu, inaczej niż w gminach (szóste miejsce), znalazła się forma współpracy jaką jest powierzenie realizacji zadań publicznych PES. Wśród badanych powiatów nie odnotowano takiego, który w 2012 roku zdecydował się na udzielanie pożyczek, gwarancji lub poręczeń na realizację zadań publicznych. Ten sposób współpracy nie jest także preferowany przez jednostki gminne.

⁸ Na wykresie ujęte zostały wszystkie gminne jednostki samorządu terytorialnego. Kolorem szarym oznaczono te jednostki, które nie wzięły udziału w badaniu lub nie uzyskano od nich odpowiedzi na pytanie.

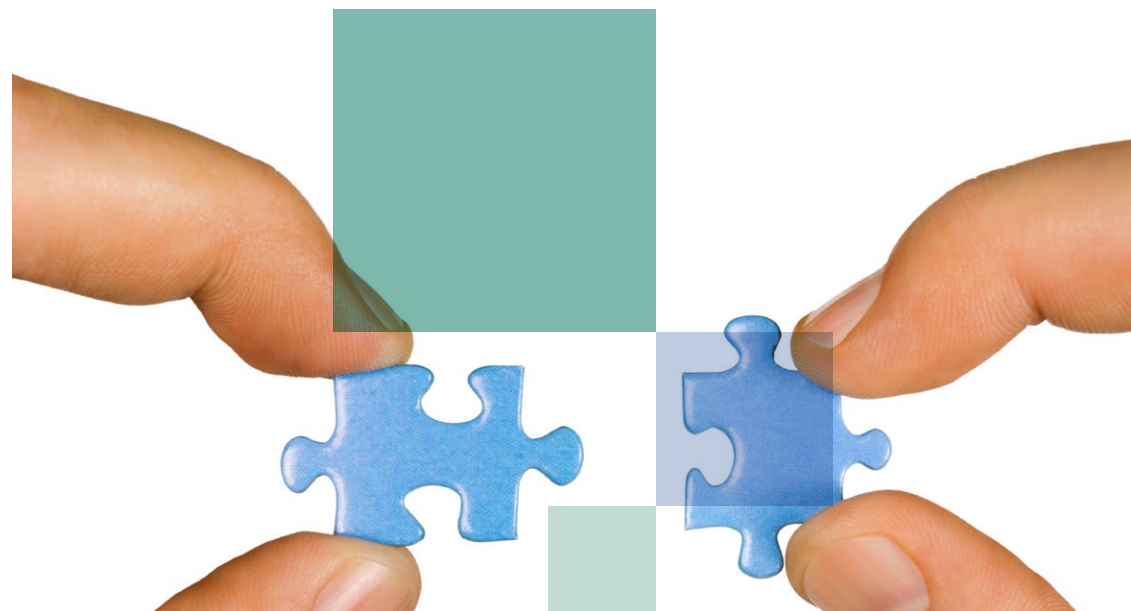
4.4.2. TYPY PES, Z KTÓRYMI WSPÓŁPRACUJĄ JST

W Małopolsce w 2012 roku gminne jednostki samorządu terytorialnego (bez względu na typ⁹) najczęściej współpracowały:

- z klubami sportowymi (164 JST),
- ze stowarzyszeniami (143 JST).

Stosunkowo niewielka liczba gmin współpracowała z centrami integracji społecznej (16 JST) i zakładami aktywności zawodowej (18 JST). Warto w tym miejscu zaznaczyć, że w Małopolsce istnieje jedynie 6 Centrów Integracji Społecznej oraz 6 Zakładów Aktywności Zawodowej. Najbardziej natomiast partnerami kooperacji były spółki akcyjne i spółki z ograniczoną odpowiedzialnością działające nie dla zysku. Z tym typem podmiotów ekonomii społecznej wspólne zadania realizowało 13 gmin. W gminach miejskich i miejsko-wiejskich, poza klubami sportowymi i stowarzyszeniami, partnerami do kooperacji częściej były związki kościelne i wyznaniowe, fundacje oraz kluby integracji społecznej czy spółdzielnie socjalne.

Dla powiatów, podobnie jak dla gmin, partnerami kooperacji były: stowarzyszenia (14 JST) oraz kluby sportowe (13 JST). Warto jednak zaznaczyć, że dla jednostek powiatowych partnerami częściej były warsztaty terapii zajęciowej oraz fundacje. W 2012 roku współpracowało z nimi odpowiednio 12 i 11 powiatów. Żaden z badanych powiatów nie współpracował z Zakładami Aktywności Zawodowej, Klubami Integracji Społecznej ani spółkami działającymi nie dla zysku.

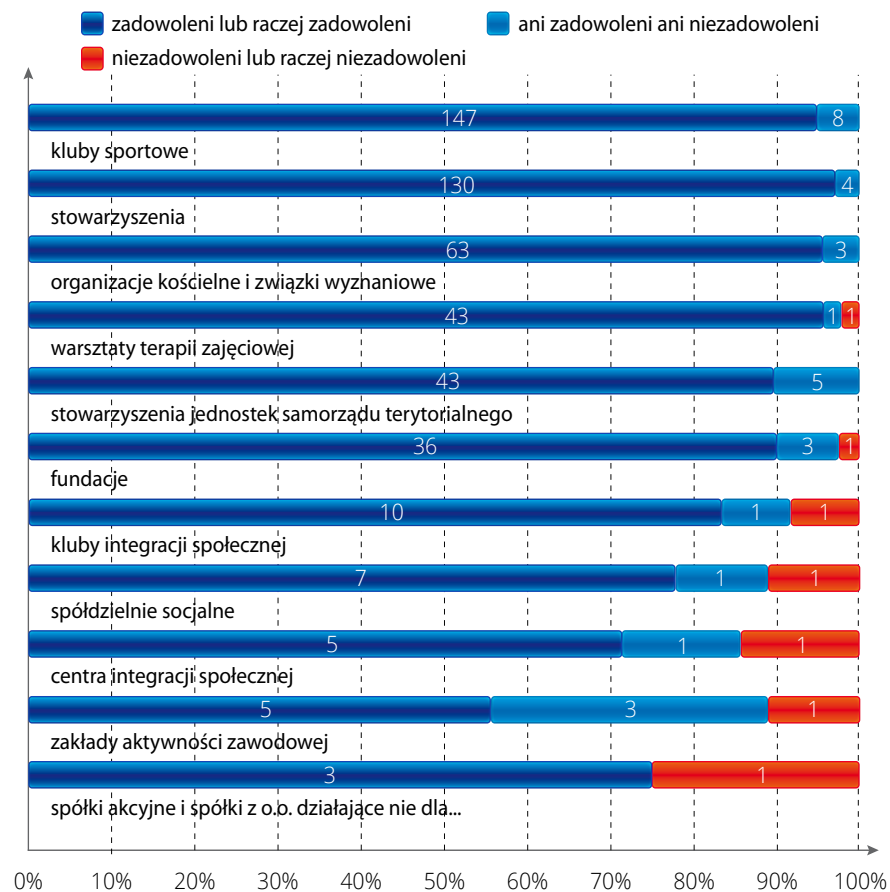

⁹ Gmina wiejska, miejsko-wiejska, miejska.

4.4.3. OCENA EFEKTÓW WSPÓŁPRACY Z PES

Ponad 90% badanych gmin dobrze ocenia efekty współpracy z klubami sportowymi, stowarzyszeniami oraz organizacjami kościelnymi i związkami wyznaniowymi. Warto dodać, że są to właśnie podmioty, z którymi współpraca w Małopolsce odbywała się najczęściej. Podobny odsetek gmin darzy uznaniem efekty współpracy ze stowarzyszeniami jednostek samorządu oraz z fundacjami.

Wykres 11. Zadowolenie gminnych JST z efektów współpracy według typu PES.

Źródło: Opracowanie własne.

Podobnie jak jednostki gminne, także małopolskie powiatowe organy samorządowe, w 2012 roku, były na ogół zadowolone z efektów współpracy z podmiotami ekonomii społecznej. Żaden z przedstawicieli nie ocenił mającej miejsce kooperacji jako niezadowolającej.

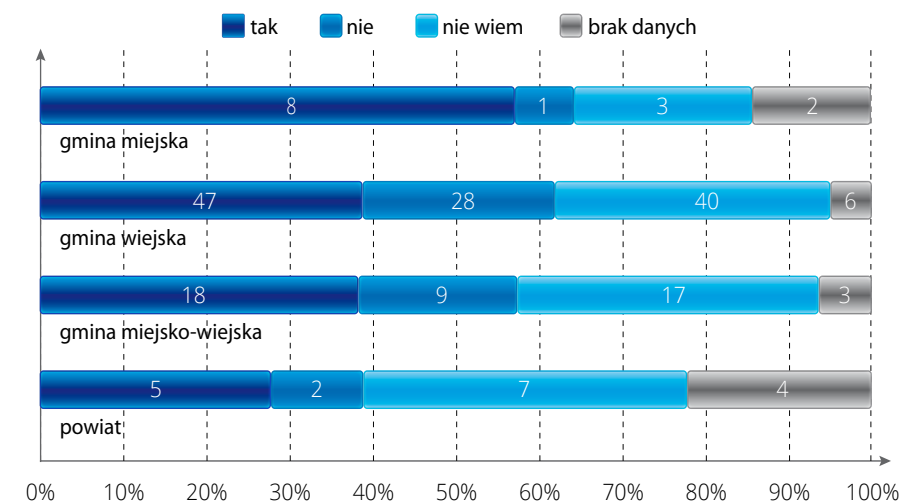
4.4.4. EKONOMIA SPOŁECZNA W WYMIARZE DOKUMENTACJI STRATEGICZNEJ JST

Przedstawiciele jednostek samorządu terytorialnego zapytani zostali o to, czy w obowiązujących w 2012 roku dokumentach strategicznych¹⁰ znajdowały się zapisy o stosowaniu instrumentów ekonomii społecznej.

Strategia rozwiązywania problemów społecznych

W 2012 roku 73 gminy oraz 5 powiatów posiadało w swoich strategiach rozwiązywania problemów społecznych zapisy o stosowaniu instrumentów ekonomii społecznej. Należy zaznaczyć jednak, że liczba ta może być wyższa, gdyż przedstawiciele jednostek samorządu terytorialnego stosunkowo często nie posiadali wiedzy na ten temat. Zapisów takich nie uwzględniają strategie rozwiązywania problemów społecznych w 38 gminach oraz w 2 powiatach.

Wykres 12. Obecność zapisów dotyczących stosowania instrumentów ekonomii społecznej w strategiach rozwiązywania problemów społecznych.

N=201¹¹. Źródło: Opracowanie własne.

¹⁰ Do wyszczególnionych dokumentów należały: Strategia rozwiązywania problemów społecznych, Strategia rozwoju lokalnego, Program współpracy z organizacjami pozarządowymi.

¹¹ Na wykresie ujęte zostały wszystkie jednostki samorządu terytorialnego. Kolorem szarym oznaczono te jednostki, które nie wzięły udziału w badaniu lub nie uzyskano od nich odpowiedzi na pytanie.

Strategia rozwoju lokalnego

W województwie małopolskim w 2012 roku 51 gmin i 4 powiaty posiadały w swoich strategiach rozwoju lokalnego zapisy dotyczące stosowania instrumentów ekonomii społecznej, natomiast w 30 gminach i w 3 powiatach zapisy takie się nie znalazły. Należy w tym miejscu podkreślić, że 35 gmin i 2 powiaty nie dysponowały dokumentem strategicznym dotyczącym rozwoju lokalnego.

Program współpracy z organizacjami pozarządowymi

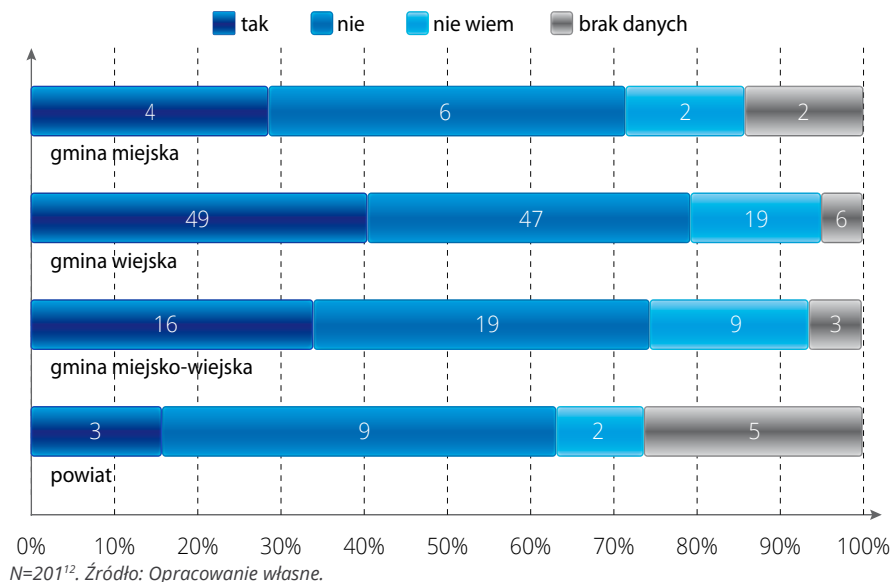
Zdecydowanie najwięcej JST posiadało zapisy wspierające rozwój instrumentów ekonomii społecznej w swoich planach współpracy z organizacjami pozarządowymi. W 146 gminach roczne plany współpracy z organizacjami pozarządowymi na rok 2012 zawierały zapisy uwzględniające możliwość zlecenia zadań publicznych do realizacji podmiotom ekonomii społecznej i/lub wspierania tychże podmiotów w realizacji wymienionych zadań. Zapisy te znajdowały się także w 12 powiatowych programach współpracy. Nie uwzględniono ich natomiast w rocznych planach 11 gmin i 2 powiatów.

4.4.5. WYMIAR FINANSOWY

INICJATYWY LOKALNE

W 2012 roku środki przeznaczone na realizację inicjatyw lokalnych zabezpieczone zostały w budżetach 69 gmin i 3 powiatów. Natomiast w 72 gminach i 9 powiatach w 2012 roku środki na realizację inicjatyw lokalnych nie zostały zabezpieczone.

Wykres 13. Zabezpieczenie w budżecie środków na realizację inicjatyw lokalnych według typu JST.

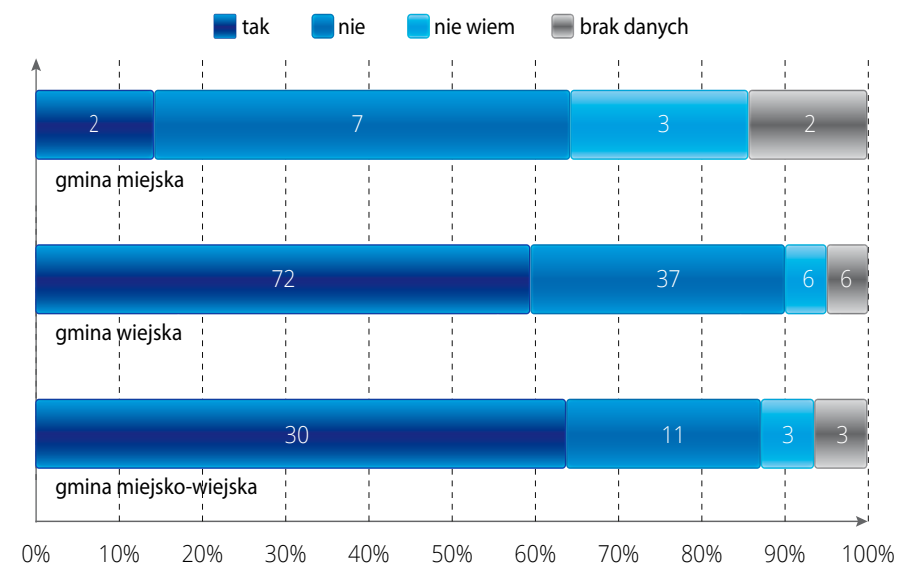

12 Na wykresie ujęte zostały wszystkie jednostki samorządu terytorialnego. Kolorem szarym oznaczono te jednostki, które nie wzięły udziału w badaniu lub nie uzyskano od nich odpowiedzi na pytanie.

FUNDUSZE SOŁECKIE

W województwie małopolskim w 2012 roku większość gmin (104) zabezpieczyła w swoich budżetach środki na realizację funduszy sołeckich. Sytuacja jednak różniła się w zależności od rodzaju gminy. Fundusz sołecki to instrument wykorzystywany niemal jedynie w gminach wiejskich oraz miejsko-wiejskich (jedynie w 2 gminach miejskich zabezpieczono tego typu środki), jednak i w przypadku gmin wiejskich i miejsko-wiejskich poziom zabezpieczenia finansowego tego typu funduszy zabezpieczyło tylko ok. 60% JST. Powiaty jako jednostki, które nie dysponują funduszami sołeckimi nie odpowiadały na pytanie o zabezpieczenie w swoich budżetach środków na realizację tychże funduszy.

Wykres 14. Zabezpieczenie w budżecie środków na realizację funduszy sołeckich według typu JST.

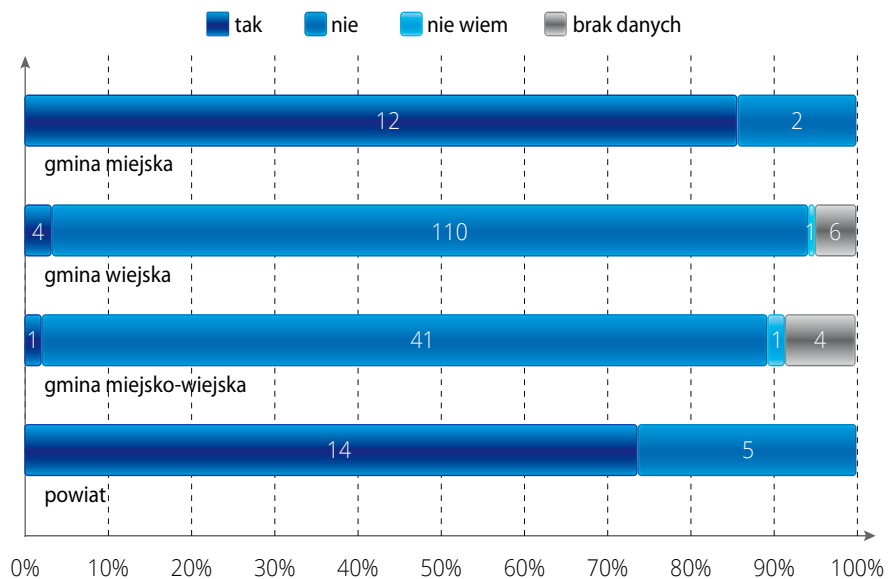

N=182¹³ Źródło: Opracowanie własne.

4.4.6. STOSOWANIE KLAUZUL SPOŁECZNYCH W ZAMÓWIENIACH PUBLICZNYCH

W 2012 roku w Małopolsce niewielka liczba jednostek samorządu terytorialnego zdecydowała się na stosowanie klauzul społecznych w zlecanych przez siebie zamówieniach publicznych. Wśród podmiotów, które odpowiedziały na pytanie jedynie 5 gmin zastosowało zapis o klauzuli społecznej (w tym 4 gminy wiejskie i 1 miejsko-wiejska). Narzędzia tego nie wykorzystało 163 gminnych oraz 14 powiatowych jednostek administracyjnych.

13 Na wykresie ujęte zostały wszystkie gminne jednostki samorządu terytorialnego. Kolorem szarym oznaczono te jednostki, które nie wzięły udziału w badaniu lub nie uzyskano od nich odpowiedzi na pytanie.

Wykres 15. Stosowanie klauzul społecznych w zamówieniach publicznych według typu JST.

N=201¹⁴ Źródło: Opracowanie własne.

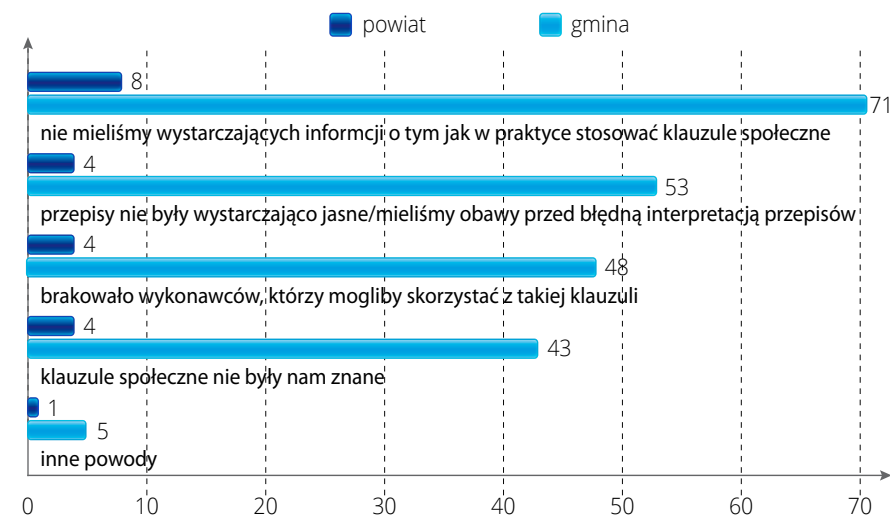
Zamówienia z zastosowaniem klauzul społecznych dotyczyły:

- dożywiania dzieci i młodzieży szkolnej,
- opieki nad osobami starszymi,
- opieki społecznej,
- zadań z zakresu kultury fizycznej i sportu.

Spośród 5 gmin, które stosowały klauzule społeczne w 2012 roku jedynie w 3 zgłosił się przynajmniej 1 podmiot, który spełniał wymogi klauzuli (w tym w 2 gminach wiejskich oraz w 1 gminie miejsko-wiejskiej).

Głównymi powodami, dla których nie stosowano klauzul społecznych w procedurze zamówień publicznych były: brak wystarczających informacji o tym jak w praktyce stosować klauzule społeczne (71 gmin, 8 powiatów) oraz niejasność przepisów i obawa przed ich błędną interpretacją (53 gminy, 4 powiaty). Dodatkowo w 48 gminach i 4 powiatach brakowało wykonawców, którzy mogliby skorzystać z takiej klauzuli.

¹⁴ Na wykresie ujęte zostały wszystkie gminne jednostki samorządu terytorialnego. Kolorem szarym oznaczono te jednostki, które nie wzięły udziału w badaniu lub nie uzyskano od nich odpowiedzi na pytanie.

Wykres 16. Główne powody braku stosowania klauzul społecznych w zamówieniach publicznych według typu JST.

N gminy =163; N powiaty =14¹⁵ Źródło: Opracowanie własne.

4.5. ZASOBY LUDZKIE

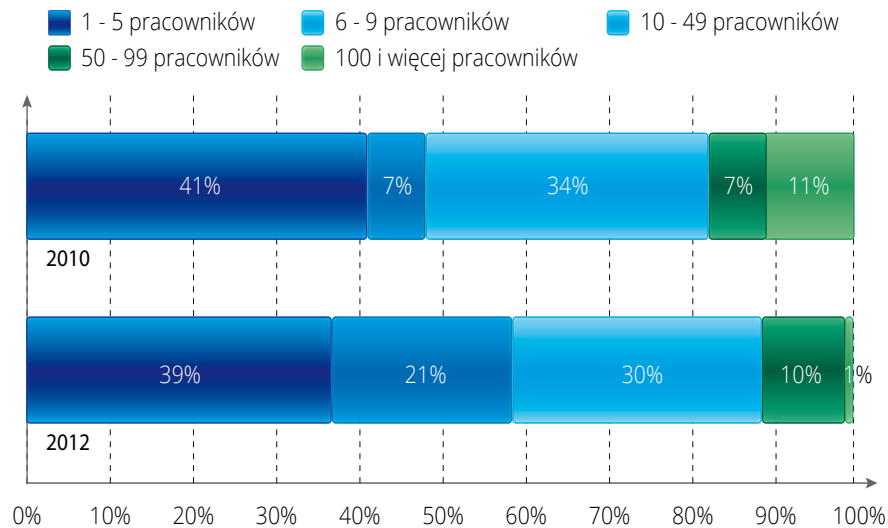
4.5.1. LICZBA ZATRUDNIONYCH OGÓŁEM

Na pytanie o liczbę osób pracujących (za wynagrodzeniem) w danej organizacji ogółem, odpowiedziało 167 badanych. Średnia liczba pracujących w badanych przedsiębiorstwach społecznych w Małopolsce wyniosła 19 osób, a mediana wyniosła 5. Świadczy to o tym, iż w większości są to niewielkie podmioty, wśród których 39% (51 podmiotów) zatrudnia ogółem nie więcej niż 5 osób, a w 60% liczba zatrudnionych nie przekracza 10 osób.

W badanej grupie podmiot, który zatrudnia największą liczbę osób – 365 pracowników – to fundacja działająca na rynku krakowskim od ponad 10 lat. Wraz z pozostałymi podmiotami zatrudniającymi powyżej 100 pracowników stanowi ona jednak zaledwie 5% badanych (7 PS).

Jedna piąta - 21% organizacji (35 podmiotów) wskazała na brak pracowników zatrudnionych za wynagrodzeniem, w tym 74% stanowiły stowarzyszenia (26), 20% fundacje (7), a 6% spółdzielnie (2).

¹⁵ Liczba odpowiedzi nie sumuje się do liczby jednostek samorządu terytorialnego, gdyż przedstawiciele organów administracyjnych mogli zaznaczyć kilka odpowiedzi.

Wykres 17. Liczba zatrudnionych ogółem – porównanie wyników w 2010 i 2012 roku.

N=132. Źródło: Opracowanie własne.

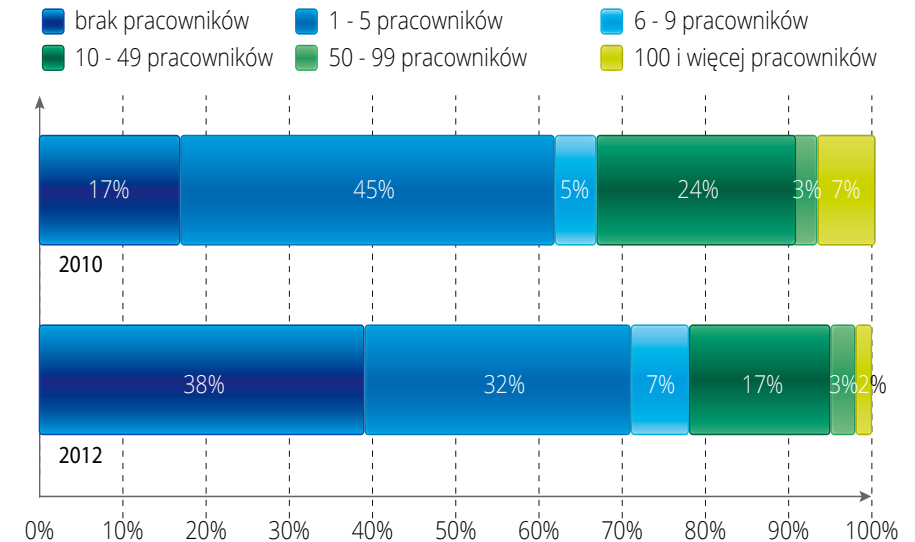
Analizując liczbę zatrudnionych osób ze względu na formę prawną przedsiębiorstw społecznych, można zaobserwować na podstawie wartości mediany, iż największą liczbę pracowników zatrudniają spółdzielnie inwalidów i niewidomych (zatrudnienie na poziomie min. 49 osób) oraz CIS-y i ZAZ-y (zatrudnienie na poziomie min. 5 osób). W badanej grupie najmniejsze zatrudnienie notujemy w stowarzyszeniach, spółdzielniach socjalnych oraz fundacjach.

4.5.2. LICZBA ZATRUDNIONYCH NA UMOWĘ O PRACĘ

Badane przedsiębiorstwa społeczne zatrudniają średnio 11 osób w ramach umowy o pracę. Niski poziom mediany, równy 2, wskazuje, że wśród badanych podmiotów liczne były te zatrudniające na podstawie umowy o pracę tylko kilku pracowników.

W tegorocznych badaniach najliczniejszą grupę PS stanowiły te, które nie posiadają pracowników (38%), niewiele mniej stanowią podmioty zatrudniające od 1 do 5 osób (32%); razem z 7-procentową grupą PS zatrudniającą od 6-9 pracowników stanowią one grupę mikroprzedsiębiorstw¹⁶. Na trzecim miejscu znajduje się grupa podmiotów, które zatrudniają od 10 do 49 osób oraz 5-procentowa grupa zatrudniająca powyżej 50 pracowników. W porównaniu do wyników z roku 2010, znacząco zwiększyła się grupa przedsiębiorstw nie posiadających etatowych pracowników (z 17% w 2010 roku do 38% w roku 2012).

¹⁶ Na podstawie wielkości zatrudnienia, bez uwzględnienia wielkości rocznych obrotów netto/sumy aktywów w bilansie.

Wykres 18. Liczba zatrudnionych na umowę o pracę – porównanie wyników z 2010 i 2012 roku.

N=167. Źródło: Opracowanie własne.

Wśród podmiotów zatrudniających na podstawie umowy o pracę:

- 26 podmiotów nie prowadziło elastycznych form zatrudnienia ani zatrudnienia subsydiowanego;
- 22 podmioty prowadziły jednocześnie zatrudnienie subsydiowane;
- 69 podmiotów zatrudniało jednocześnie pracowników na podstawie umowy cywilno-prawnej, w tym 14 podmiotów zatrudniało jednocześnie pracowników na umowę cywilno-prawną oraz poprzez zatrudnienie subsydiowane.

Podobnie jak w kategorii zatrudnionych ogółem, największymi podmiotami pod względem liczby pracujących na podstawie umowy o pracę okazały się spółdzielnie inwalidów lub/i niewidomych oraz CIS-y i ZAZ-y. Spółdzielnie socjalne, stowarzyszenia i fundacje charakteryzowały się znacznie niższym poziomem zatrudnienia. Jednocześnie stowarzyszenia i fundacje stanowiły zdecydowaną większość wśród podmiotów niezatrudniających żadnych pracowników na podstawie umowy o pracę.

4.5.3. LICZBA OSÓB ZATRUDNIONYCH W RAMACH UMOWY CYWILNO-PRAWNEJ

Niemal 60% badanych przedsiębiorstw społecznych stosuje elastyczne formy zatrudnienia, takie jak umowy zlecenie czy umowy o dzieło (98 wskazań). Średnie zatrudnienie w formie umów cywilno-prawnych w 2012 roku wynosiło 5 osób, przy niskiej medianie o wartości 1. Łącznie w badanych organizacjach zatrudnionych jest 909 osób na podstawie umowy cywilno-prawnej.

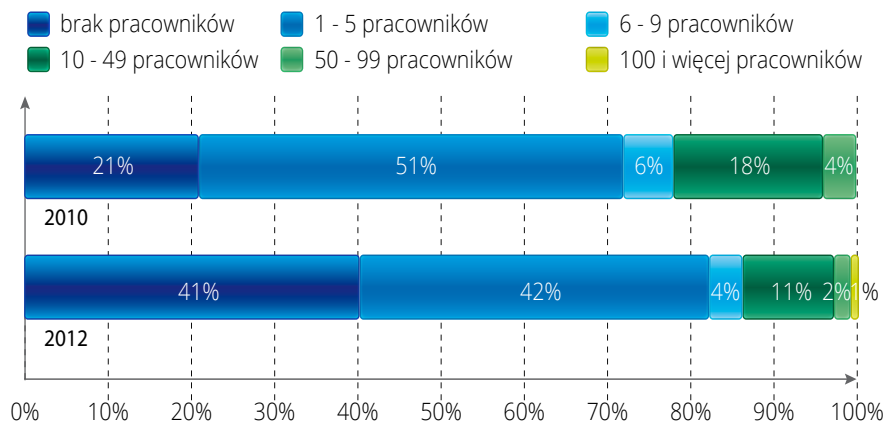
Wśród badanych podmiotów najczęściej spotykaną sytuacją było zatrudnianie od 1 do 5 osób na podstawie umowy cywilno-prawnej, a dotyczyło to 42% badanych. Nieliczna, 6-procentowa grupa podmiotów zatrudniała od 6 do 9 pracowników na podstawie umowy cywilno-prawnej, w 11% badanych PS liczba osób pracujących w oparciu o umowy cywilno-prawne zawierała się w przedziale 10-49 osób.

Większe zatrudnienie w tej formie zdarza się znacznie rzadziej. Tylko trzy podmioty zatrudniają od 55 do 99 pracowników na umowę cywilnoprawną i tylko w jednym badanym podmiocie liczba takich pracowników wynosi powyżej 100 pracowników – dokładnie 120 w krakowskim stowarzyszeniu, działającym od ponad 10 lat na rynku.

Ponad 40% badanych nie prowadzi w swojej organizacji elastycznej formy zatrudnienia (68 wskazań).

Odnosząc wyniki tegorocznych badań do danych z 2010 roku, obserwujemy wyraźnie większy odsetek przedsiębiorstw społecznych niezatrudniających pracowników na podstawie umowy cywilno-prawnej (20 punktów procentowych różnicy). Szczegółowe dane prezentuje wykres poniżej.

Wykres 19. Liczba zatrudnionych na podstawie umowy cywilno prawnej – porównanie wyników z 2010 i 2012 roku.

N=167. Źródło: Opracowanie własne.

Analizując związek między liczbą zatrudnionych na umowy cywilno-prawne (na podstawie średniej i mediany) z formą prawną przedsiębiorstwa społecznego, widać, że fundacje i stowarzyszenia w większym zakresie korzystały z elastycznych form zatrudnienia. W przypadku spółdzielni, a także CIS-ów i ZAZ-ów liczba osób zatrudnionych w tej formie była niższa.

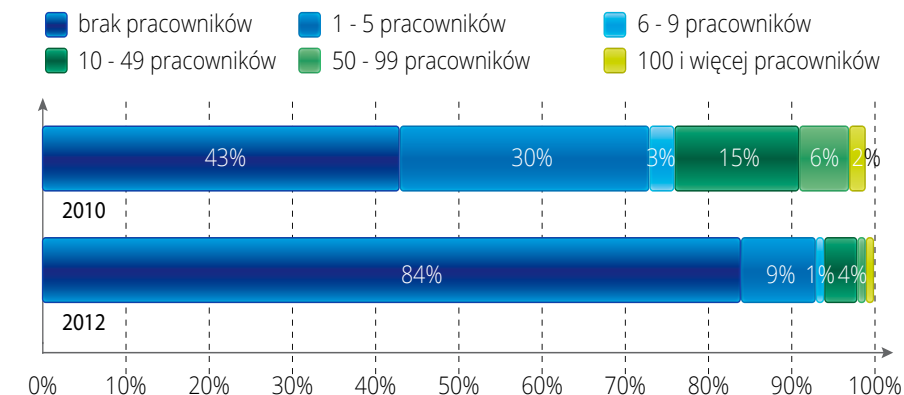
4.5.4. ZATRUDNIENIE SUBSYDIOWANE

Ostatnią z analizowanych form zatrudnienia było zatrudnienie subsydiowane (np. z PUP, PFRON, innych źródeł publicznych). Jedynie 15% wśród badanych podmiotów prowadziło tego rodzaju zatrudnienie w swojej organizacji (26 wskazań). Wśród nich przedsiębiorstwa najczęściej zatrudniały do 5 pracowników. Aż 84% PS nie zatrudniało żadnych pracowników za pośrednictwem tej formy.

Przedsiębiorstwa, korzystając z subsydiów, zatrudniają średnio 4 osoby, ale wartość ta jest zniekształcona ze względu na jedną skrajną liczbę – 300 osób zatrudnionych w tej formie przez krakowską fundację działającą już od ponad 10 lat. Dużo lepiej specyfikę zatrudnienia subsydiowanego oddaje wartość mediany – 0. Wyłączając z grupy podmioty, które nie korzystały z zatrudnienia subsydiowanego oraz opisany powyżej skrajny przypadek, średnia liczba zatrudnionych wyniosła 13 osób, a mediana 5. Łącznie, przedsiębiorstwa zatrudniają w tej formie 627 osób.

W porównaniu z badaniami z 2010 roku obserwujemy tendencję spadkową. W poprzednich badaniach ponad połowa badanych deklarowała, że korzysta z tej możliwości zatrudnienia.

Wykres 20. Zatrudnionych subsydiowane – porównanie wyników z 2010 i 2012 roku.

N=167. Źródło: Opracowanie własne.

Istnieje związek między formą prawną, a korzystaniem z subsydiowanego zatrudnienia – najbardziej popularne jest tego rodzaju zatrudnienie w CIS-ach i ZAZ-ach oraz w spółdzielniach inwalidów lub/i niewidomych. Z kolei spółdzielnie socjalne, fundacje i stowarzyszenia w bardzo niskiej skali korzystają z tej możliwości.

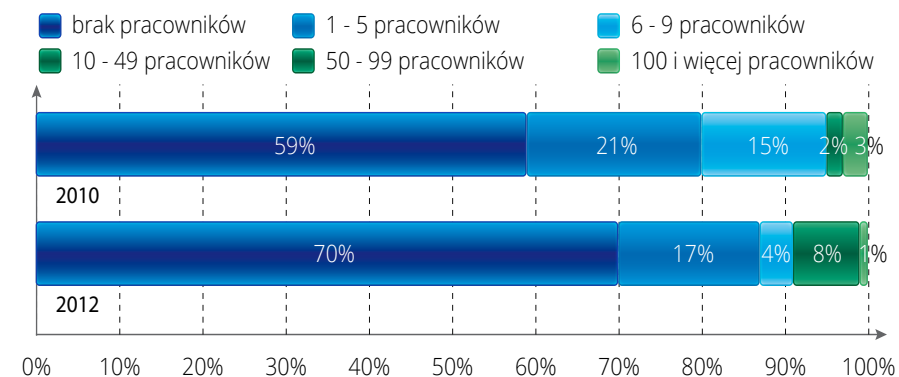
4.5.5. POZIOM ZATRUDNIENIA BENEFICJENTÓW W PRZEDSIĘBIORSTWACH SPOŁECZNYCH

W przypadku zasobów ludzkich w przedsiębiorstwach społecznych, istotną kwestią pozostaje korzystanie z pracowników będących jednocześnie beneficjentami działalności tejże organizacji. W tego typu organizacjach można założyć, że beneficjenci stanowiąc będą istotną część zasobów ludzkich. Okazuje się jednak, że wśród badanej grupy przedsiębiorstw społecznych niemal 70% (116 podmiotów) nie zatrudnia u siebie żadnych osób należących do grupy osób wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem. Jest to wartość wyższa o około 10 punktów procentowych w stosunku do wyników badań z 2010 roku.

Całkowita liczba zatrudnionych beneficjentów w badanej grupie 167 podmiotów wyniosła 607 osób. Dla porównania, w roku 2010 w badanej grupie 109 podmiotów było to aż 2487 osób, co w odniesieniu do ogólnej liczby pracowników zidentyfikowanej w badaniu i wynoszącej 7289 osób stanowiło 34% wartości ogółem. Niemniej jednak należy mieć na uwadze, że tak wysoka całkowita liczba zatrudnionych beneficjentów wiązała się z obecnością organizacji, która zadeklarowała zatrudnienie ok. 2000 beneficjentów. W tym roku stosunek beneficjentów zatrudnionych w badanych organizacjach (607) do liczby wszystkich pracowników ogółem (3099) wyniósł 20%.

W podmiotach zatrudniających beneficjentów (łącznie w 29 przypadkach) najczęściej ich liczba mieściła się w przedziale od 1 do 5 osób. 6 organizacji zadeklarowała zatrudnienie od 6 do 9 beneficjentów. Dla 13 podmiotów był to przedział między 10 a 49 beneficjentami. Większą liczbę beneficjentów zatrudniały w sumie już tylko 3 organizacje.

Wykres 21. Liczba zatrudnionych beneficjentów – porównanie wyników z 2010 i 2012 roku.

N=167. Źródło: Opracowanie własne.

Maksymalną liczbę zatrudnionych beneficjentów (100 osób) zanotowano w przypadku jednej ze spółdzielni inwalidów lub/i niewidomych. Średni poziom zatrudnienia, po wyłączeniu organizacji, które w ogóle nie zatrudniają beneficjentów, wyniósł 12 osób, mediana w tej grupie osiągnęła natomiast wartość 5.

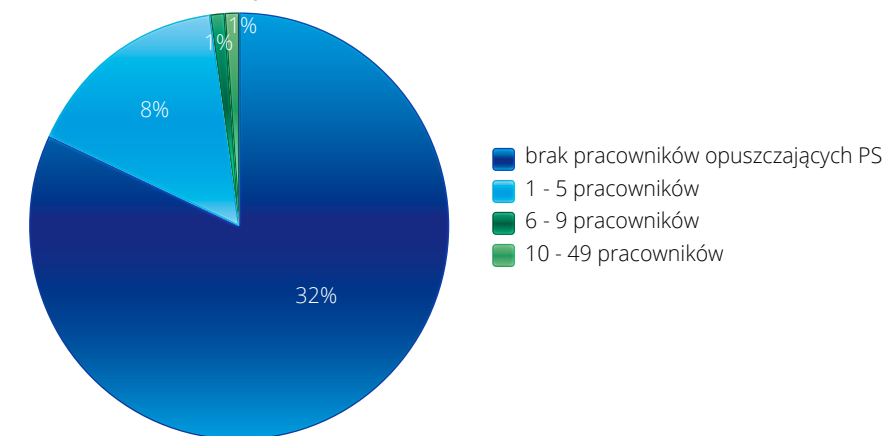
Biorąc pod uwagę wartość mediany, największym zasobem zatrudnionych beneficjentów charakteryzowały się spółdzielnie inwalidów lub/i niewidomych oraz CIS-y i ZAZ-y. Najsłabiej w tym kontekście wypadły stowarzyszenia oraz fundacje.

Analiza odpowiedzi na pytanie o liczbę beneficjentów, którzy w ciągu ostatnich 12 miesięcy zostali zatrudnieni w badanych podmiotach potwierdza zanotowany niski poziom zatrudnienia beneficjentów wśród respondentów. Aż 124 przedsiębiorstwa społeczne (74%) wskazały, że nie prowadziły zatrudnienia wśród beneficjentów w ciągu ostatnich 12 miesięcy.

Jednak pozostałe 25 podmiotów (15%) zatrudniło w przeciągu ostatnich 12 miesięcy 283 osoby, co w odniesieniu do liczby wszystkich zatrudnionych w badanych PS beneficjentów (607 osób) stanowi 47% i świadczy o bardzo wysokim poziomie napływu nowych pracowników rekrutujących się z beneficjentów w ciągu ostatnich 12 miesięcy.

W ciągu ostatnich 12 miesięcy w badanej grupie przedsiębiorstw społecznych zanotowano 95 przypadków kiedy to beneficjenci zakończyli pracę w danej organizacji. W 26 organizacjach sytuacja dotyczyła od 1 do 5 pracowników, a w 4 organizacjach odeszło 6 lub więcej takich beneficjentów. Maksymalna liczba beneficjentów, która opuściła organizację to 16 osób pracujących w spółdzielni inwalidów. Warto jednak zauważyć, że ponad 80% badanych przedsiębiorstw (137 podmiotów) nie miało do czynienia z tego typu sytuacją w ostatnim roku.

Wykres 22. Liczba beneficjentów, którzy zakończyli pracę w organizacji w ostatnich 12 miesiącach.

N=167. Źródło: Opracowanie własne.

Spośród osób, które zakończyły pracę w organizacji w ostatnich 12 miesiącach, na wolnym rynku pracę znalazły w sumie 52 osoby, co stanowi 55%. Oznacza to, że co drugi beneficjent, który w ostatnim roku opuścił organizację znalazł zatrudnienie w innym miejscu. W 22 organizacjach sytuacja dotyczyła od 1 do 5 pracowników, w jednej organizacji od 6 do 9 beneficjentów. W 86% badanych przedsiębiorstwach społecznych (144 podmioty) taka sytuacja nie miała miejsca.

Biorąc pod uwagę formę prawną organizacji, warto zwrócić uwagę, że spośród osób, które zakończyły pracę w spółdzielni inwalidów lub niewidomych w ostatnich 12 miesiącach, żadna nie znalazła pracy na wolnym rynku. Zatrudnienie w innym miejscu znalazło najwięcej byłych pracowników fundacji oaz CIS-ów i ZAZ-ów.

4.5.6. WOLONTARIUSZE

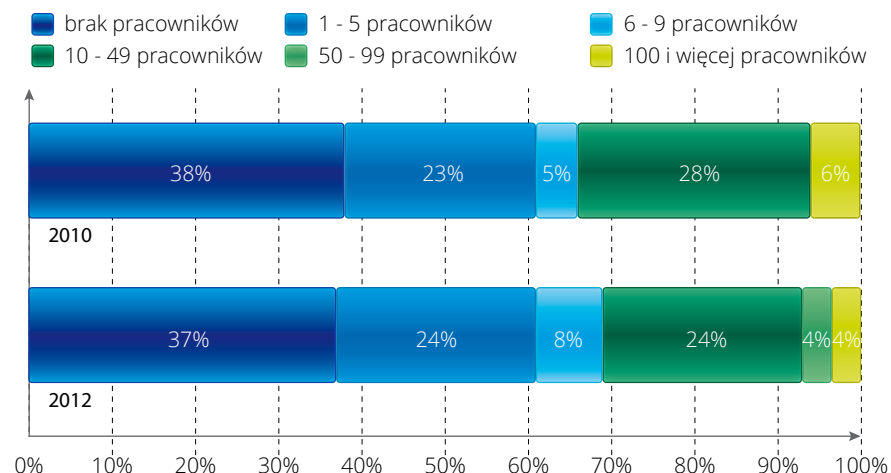
W kontekście zasobów ludzkich przedsiębiorstw społecznych, bardzo istotną informacją pozostaje poziom współpracy tych organizacji z wolontariuszami. Stanowią oni bowiem ważną część składową zasobów ludzkich przedsiębiorstwa, angażując się w jego działalność w sposób nieodpłatny.

37% badanych organizacji (61 podmiotów) nie podejmowało współpracy z wolontariuszami w ciągu ostatnich 12 miesięcy. Podobnie sytuacja wyglądała rok temu, kiedy to w 38% podmiotów (41 przypadków) nie odnotowano żadnej współpracy z wolontariuszami. Niemniej jednak, 24% organizacji współpracowało z 1 do 5 wolontariuszy (40 podmiotów) i taki sam odsetek przedsiębiorstw deklarował liczbę wolontariuszy w przedziale od 10 do 49. Zaangażowanie wolontariuszy w działalność przedsiębiorstw społecznych pozostało na podobnym poziomie jak w 2010 roku. Z tą różnicą, że zwiększył się nieznacznie odsetek przedsiębiorstw współpracujących z 6 do 9 wolontariuszami (8%) i zmalała grupa organizacji, która angażuje w swoją pracę 100 lub więcej takich osób (było to 6 podmiotów – trzy fundacje oraz trzy stowarzyszenia). Stowarzyszenie współpracujące z największą liczbą wolontariuszy – 800 osób – to podmiot działający na rynku nowosądeckim od ponad 10 lat.

W sumie, w przedsiębiorstwach społecznych w ostatnim roku nieodpłatnie pracowało 2717 osób.

„ ...w przedsiębiorstwach społecznych
w ostatnim roku
nieodpłatnie pracowało 2717 osób „

Wykres 23. Liczba wolontariuszy pracujących nieodpłatnie w przedsiębiorstwach społecznych.

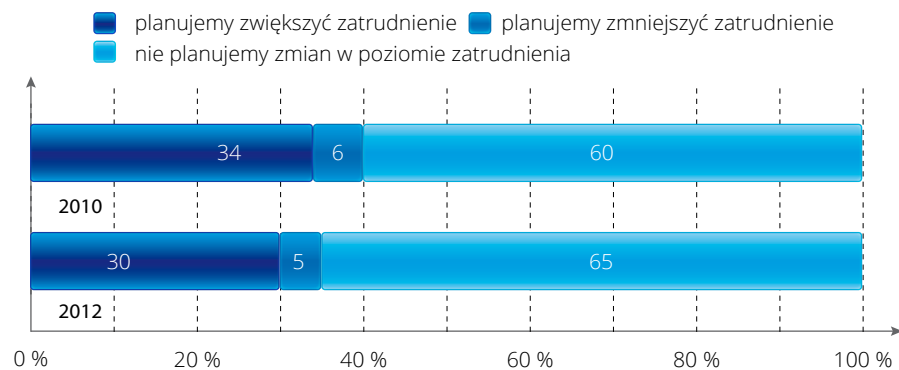

N=165. Źródło: Opracowanie własne.

Prym we współpracy z wolontariuszami wiodą stowarzyszenia i fundacje. Ze względu na swoją specyfikę to właśnie one współpracują z największą liczbą wolontariuszy. Spółdzielnie inwalidów i niewidomych nie współpracowały z żadnym wolontariuszem w ciągu ostatnich 12 miesięcy.

4.5.7. ROZWÓJ ZASOBÓW LUDZKICH

Analizując sytuację respondentów pod kątem planowanych zmian w poziomie zatrudnienia, warto zwrócić uwagę, iż 65% przedsiębiorstw społecznych nie planuje zmian w tym zakresie (109 wskazań). Spośród pozostałych 58 organizacji, zdecydowana większość planuje jednak zatrudnić nowych pracowników (50 wskazań). Pozostałe organizacje (5%) zamierzają dokonać redukcji zatrudnienia w ciągu najbliższych 12 miesięcy. Niemal taki sam rozkład odpowiedzi deklarowali badani w 2010 roku. Nieco większy odsetek organizacji planujących zwiększenie zatrudnienia w 2012 roku w porównaniu z wynikami z 2010 roku napawa optymizmem.

Wykres 24. Plany przedsiębiorstw społecznych dotyczące zatrudnienia – porównanie wyników z 2010 i 2012 roku.

N=167. Źródło: Opracowanie własne.

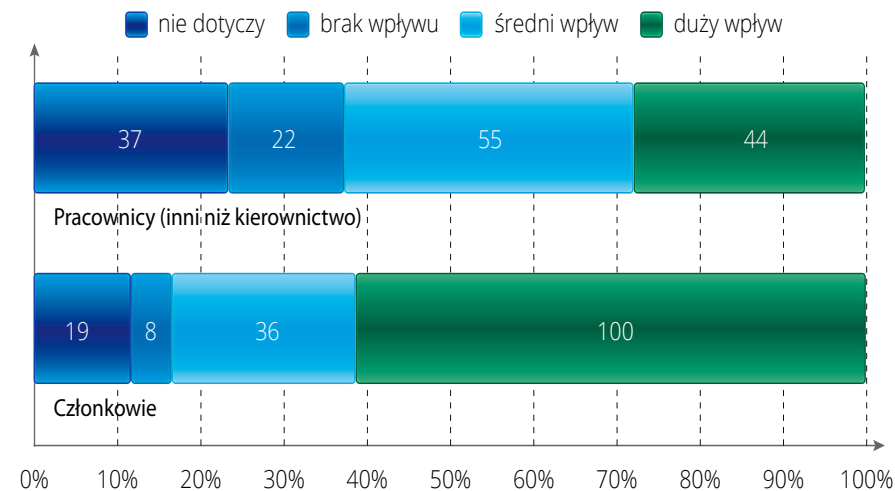
Dokonując analizy planów dotyczących zmian w zatrudnieniu według wyodrębnionych form ankietowanych podmiotów należy zauważyć, iż redukcję zatrudnienia planują trzy spółdzielnie inwalidów i/lub niewidomych, dwa stowarzyszenia, dwie fundacje oraz jedna spółka prawa handlowego. Wśród nich 5 podmiotów zatrudnia ogółem od 10 do 49 pracowników.

Jednocześnie największy optymizm co do poziomu zatrudnienia wykazują stowarzyszenia (21% z nich czyli 17 podmiotów planuje przyjęcie nowych pracowników), a dalej CIS-y i ZAZ-y, wśród których ponad 30% planuje zwiększyć zatrudnienie i jednocześnie żaden z tych podmiotów nie zamierza przeprowadzać redukcji zatrudnienia.

4.5.8. WPŁYW CZŁONKÓW I PRACOWNIKÓW NA DECYZJE W PRZEDSIĘBIORSTWIE SPOŁECZNYM

Analizując odpowiedzi uzyskane od respondentów na pytanie: „Jaki jest poziom wpływu członków i pracowników (innych niż kierownictwo) na podejmowanie istotnych decyzji dotyczących działalności organizacji?” należy stwierdzić, iż:

- w odniesieniu do pracowników, ponad 60% badanych (99 podmiotów) uznało ich wpływ na podejmowanie istotnych decyzji w organizacji, w tym 28% określiło ten wpływ jako duży (44 podmioty), a 35% jako średni (55 podmiotów). 14% (22 podmioty) uznało, że pracownicy takiego wpływu nie mają,
- w odniesieniu do członków organizacji, ponad 80% badanych podmiotów uznało ich za osoby znaczące w procesie decyzyjnym w organizacji, w tym 60% podmiotów określiło wpływ jako duży (100 wskazań), a 22% jako średni (36 wskazań). Jedynie 5% (8 podmiotów) nie dostrzega takiego wpływu.

Wykres 25. Poziom wpływu pracowników (innych niż kierownictwo) oraz członków na podejmowanie istotnych decyzji dotyczących działalności organizacji.

N=158 (poziom wpływu pracowników), 163 (poziom wpływu członków). Źródło: Opracowanie własne.

Odnosząc ocenę wpływu poszczególnych grup na działalność organizacji do formy prawnej tychże organizacji, można zaobserwować, że CIS-y i ZAZ-y uznają pracowników za grupę mającą średni lub duży wpływ na procesy decyzyjne w tych podmiotach. Na brak wpływu w procesie decyzyjnym przebiegającym w organizacjach wskazało 13 stowarzyszeń (17%), 3 spółdzielnie (dwie socjalne i jedna spółdzielnia inwalidów i/lub niewidomych) oraz 5 fundacji (10%).

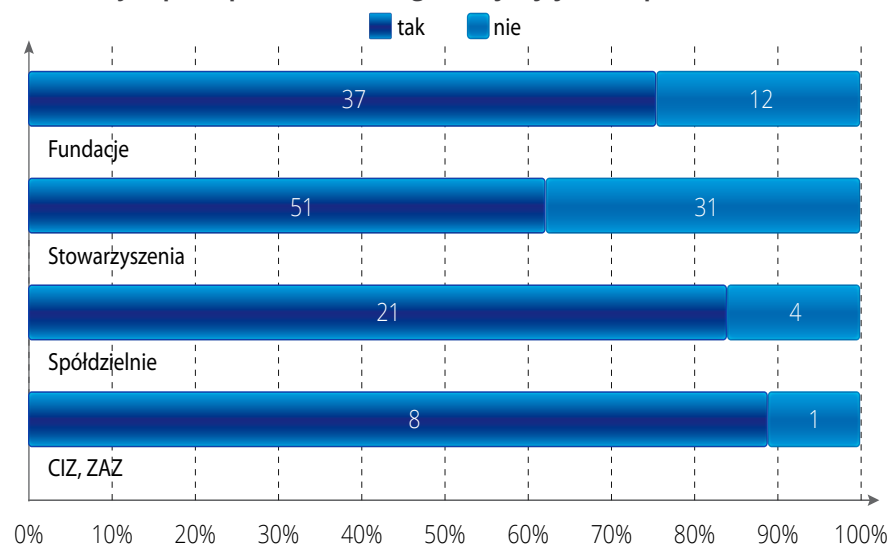
Podobnie w przypadku oceny wpływu członków organizacji na istotne decyzje podejmowane w organizacji, większość CIS-ów i ZAZ-ów określiła go jako średni lub duży. Na brak takiego wpływu wskazały 4 fundacje (9%), 3 stowarzyszenia (4%) oraz jedna spółdzielnia socjalna.

4.5.9. PODNOSZENIE KWALIFIKACJI ZAWODOWYCH

Kolejna część analizy dotyczy kwestii związanej z doksztalaniem się pracowników organizacji i aktywnością badanych organizacji jako usługobiorców na rynku szkoleń, doradztwa, studiów wyższych i podyplomowych oraz innych form kształcenia. Na pytanie, czy w okresie ostatniego roku pracownicy badanych organizacji korzystali z jakiegokolwiek formy podnoszenia kwalifikacji zawodowych, ponad 70% podmiotów udzieliło twierdzącej odpowiedzi. Wynik ten wskazuje, że pracownicy przedsiębiorstw społecznych są zainteresowani podnoszeniem swoich kompetencji i kwalifikacji w drodze edukacji formalnej jak i nieformalnej oraz wykorzystują dostępne na rynku możliwości.

Wśród 119 organizacji, które wskazały, że doszkalały swoich pracowników, znalazły się niemal wszystkie CIS-y i ZAZ-y. Z różnych form podnoszenia kwalifikacji zawodowych korzystało 84% spółdzielni (21) oraz fundacji (37). W 2012 roku najslabiej w rankingu wypadły stowarzyszenia, choć i tak 60% z nich doksztacało swoich pracowników.

Wykres 26. Korzystanie z jakichkolwiek form podnoszenia kwalifikacji zawodowych przez pracowników organizacji a jej forma prawna.

N=165. Źródło: Opracowanie własne.

Obszary zainteresowania doszkalcaniem pozostały bardzo podobne jak w poprzednich badaniach. Najczęściej wybieraną odpowiedzią (wskazywał na nią co drugi z respondentów) było pozyskiwanie środków finansowych (np. z Unii Europejskiej). W dalszej kolejności uczestnicy wskazywali na obszar finansów i księgowości (57 wskazań) oraz na zagadnienia związane z promocją i reklamą (53 wskazania). Z drugiej strony, badane organizacje nie wykazują zainteresowania zagadnieniem technik sprzedaży, technologiami informatycznymi oraz zarządzaniem zasobami ludzkimi.

W przypadku najczęściej wskazywanego obszaru wsparcia – pozyskiwania środków finansowych, forma prawna organizacji nie miała znaczenia. Można jednak zauważyć pewne zróżnicowanie jeśli chodzi o tematykę preferencji szkoleniowych:

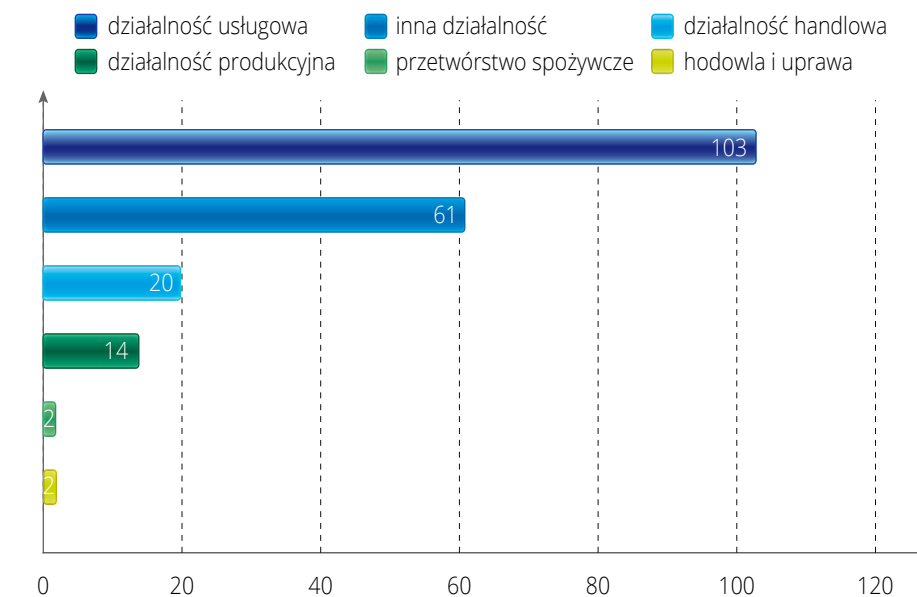
- relatywnie mniejsze zainteresowanie fundacji oraz CIS-ów i ZAZ-ów tematyką promocji i reklamy;
- wyraźnie większe zainteresowanie CIS-ów i ZAZ-ów specjalistycznym wsparciem szkoleniowym czy doradczym;
- niewielkie bądź też brak zainteresowania tematyką sprzedaży wśród stowarzyszeń oraz CIS-ów i ZAZ-ów;
- niewielkie zainteresowanie spółdzielni zagadnieniami prawnymi.

4.6. DZIAŁALNOŚĆ EKONOMICZNA PRZEDSIĘBIORSTWA

4.6.1. OBSZARY DZIAŁALNOŚCI EKONOMICZNEJ I JEJ ODBIORCY

Większość respondentów, jako jeden z dwóch głównych obszarów swojej aktywności ekonomicznej wymienia działalność usługową (103 wskazania, co stanowi 64% wszystkich organizacji, które udzieliły odpowiedzi na to pytanie). Drugą w kolejności, pod względem liczby wskazań, była innego rodzaju działalność anizeli podane w ankiecie – na taką wskazało 37% uczestników badania. 12% wskazało na działalność handlową, a niecałe 10% na działalność produkcyjną.

Wykres 27. Obszary działalności ekonomicznej przedsiębiorstw społecznych.

N=161. Liczebności na wykresie nie sumują się do N, ponieważ każdy respondent mógł wskazać więcej niż jedną odpowiedź.

W obrębie zaznaczonej „innej działalności” ekonomicznej pojawiły się przykłady semantycznie pokrywające się ze wskazywaną wcześniej przez badanych działalnością społeczną, takie jak:

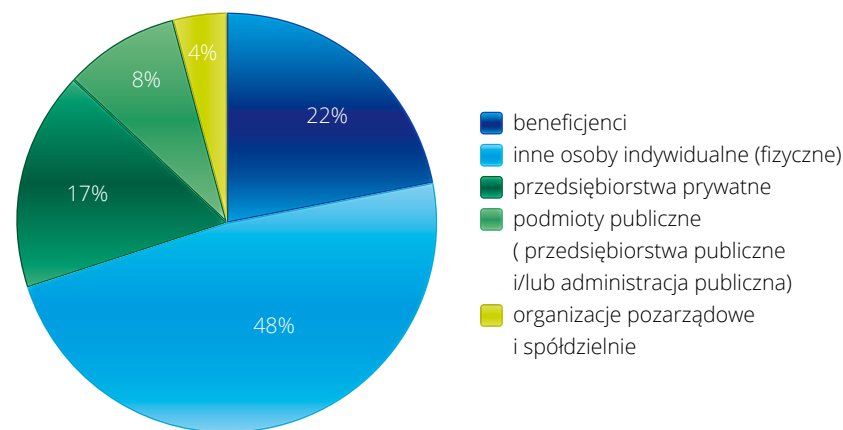
- **działalność w obszarze kultury**, określana przez badanych ogólnie jako branża kulturalna, artystyczna, dostarczanie dóbr kultury, promocja kultury lub bardziej precyzyjnie jako organizacja wydarzeń kulturalnych: koncertów, imprez filmowych, muzealnictwo;
- **działalność edukacyjna**, w tym szkoleniowo-doradcza: działalność ekspercka, pomoc terapeutyczna, doradztwo oraz szkolenia dla różnych grup (osoby starsze, osoby uzależnione, młodzież, rolnicy);
- **działalność związana z aktywnością sportową i turystyczną**: rekreacja prozdrowotna, sport powszechny, organizacja zawodów sportowych, promocja kultury fizycznej i turystyki;
- **działalność z zakresu marketingu i reklamy**;
- **inne obszary**, takie jak: działalność wydawnicza, wynajem pomieszczeń dla innych organizacji.

Przyglądając się działalności ekonomicznej przedsiębiorstw ze względu na ich formę, można zauważyć, iż na innego rodzaju działalność jako wyłączną działalność ekonomiczną wskazywały głównie stowarzyszenia (39% z nich) oraz fundacje (28%). Zwraca również uwagę częstsze prowadzenie działalności usługowej i produkcyjnej przez CIS-y i ZAZ-y oraz spółdzielnie, w porównaniu z pozostałymi podmiotami.

Przedmiotem analizy w badaniu byli także odbiorcy dóbr i usług oferowanych przez przedsiębiorstwa społeczne. Niemal połowa badanych przedsiębiorstw społecznych sprzedaje produkty i usługi osobom fizycznym, ponad 20% kieruje swoje produkty do beneficjentów, a nieco mniej (17%) jako głównego odbiorcę uznaje przedsiębiorstwa prywatne. Najrzadziej wskazywaną grupą docelową usług i dóbr oferowanych przez badane podmioty były organizacje pozarządowe i spółdzielnie. Wskazało na nie 6 respondentów. Rozkład wszystkich odpowiedzi przedstawia wykres 28.

„ Niemal połowa badanych przedsiębiorstw społecznych sprzedaje produkty i usługi osobom fizycznym „

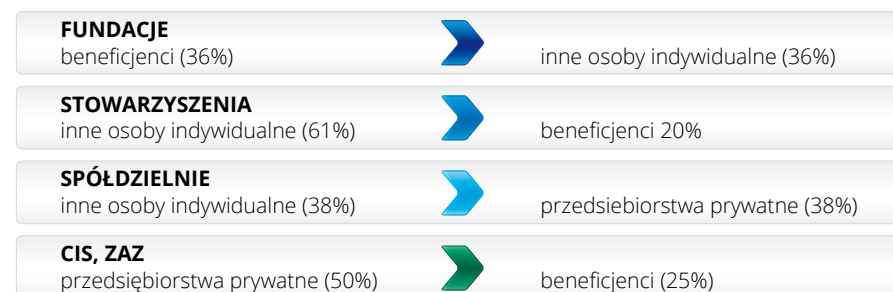
Wykres 28. Główni odbiorcy dóbr i usług oferowanych przez przedsiębiorstwa społeczne.

N=161. Źródło: Opracowanie własne.

Uwzględniając formę prawną organizacji, można wyróżnić grupy beneficjentów, które najczęściej wskazywały poszczególne przedsiębiorstwa społeczne. Prezentuje to poniższy schemat.

Schemat 5. Najczęściej wskazywani odbiorcy dóbr i usług oferowanych przez poszczególne przedsiębiorstwa społeczne.

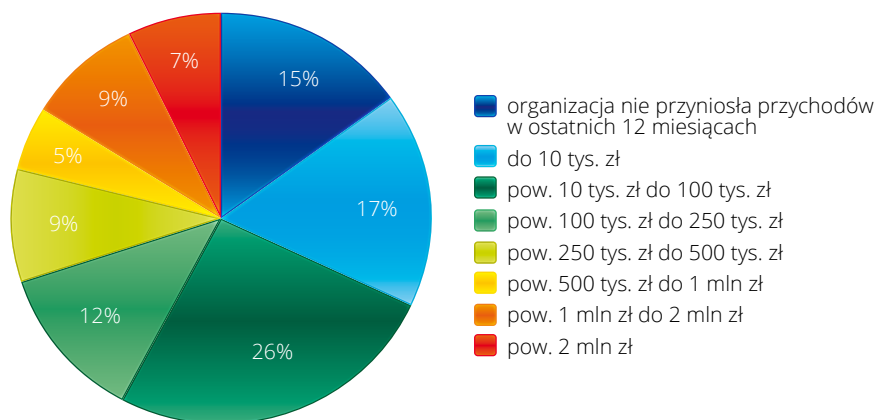
Źródło: Opracowanie własne.

4.6.2. SYTUACJA FINANSOWA PRZEDSIĘBIORSTW SPOŁECZNYCH

Na podstawie rozkładu badanych przedsiębiorstw według wielkości przychodów ogółem osiągniętych w ciągu ostatnich 12 miesięcy, możemy stwierdzić, iż najwięcej podmiotów (42 przypadki, czyli 26%) deklaruje osiąganie przychodu ogółem powyżej 10 tysięcy złotych, ale nieprzekraczającego 100 tysięcy złotych. Ta grupa była również najsilniej reprezentowana wśród badanych w 2010 roku.

Jednocześnie mniejszy udział w grupie badanych miały przedsiębiorstwa osiągające dochody powyżej 100 tysięcy zł do 250 tysięcy złotych (20 przypadków, to jest 12%) oraz grupa osiągająca dochód do 10 tysięcy zł (27 przypadków, to jest 17%).

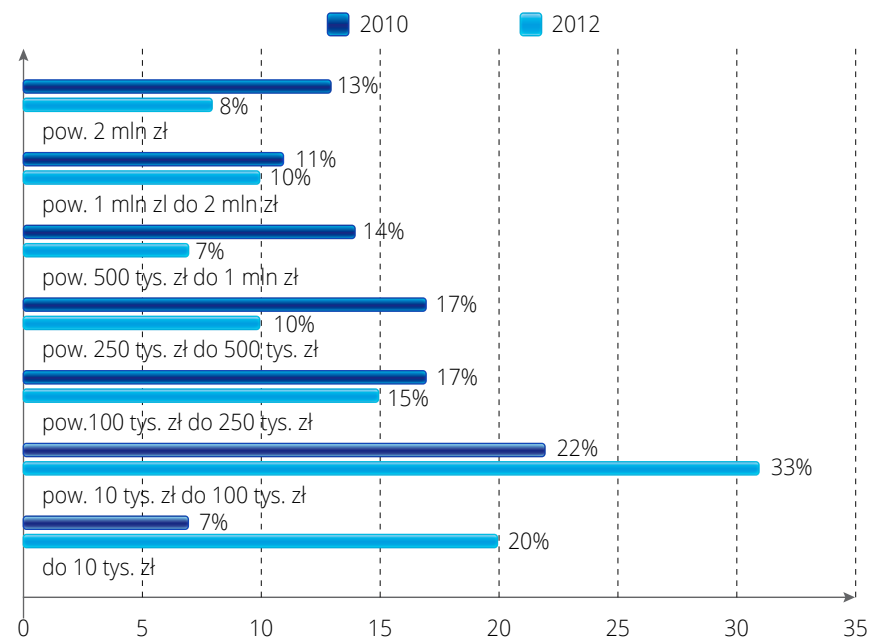
Wykres 29. Wysokość przychodów w przedsiębiorstwach społecznych.

N=161. Źródło: Opracowanie własne.

Porównanie wyników dotyczących wysokości przychodów uzyskanych przez PS w dwóch edycjach badania – z 2010 i z 2012 roku, pokazuje znaczny przyrost organizacji osiągających najniższy przychód – do 10 tys. rocznie (o 13 % więcej) oraz w przedziale pow. 10 tys. – 100 tys. zł (o 9 punktów procentowych więcej) przy równoczesnym spadku ilości przedsiębiorstw o przychodach wyższych niż 100 tys. (we wszystkich przedziałach kwotowych). Może to świadczyć o znacznym napływie stosunkowo młodych przedsiębiorstw społecznych, które nie weszły jeszcze „pełną parą” na rynek, ale też o pogarszającej się kondycji badanych przedsiębiorstw społecznych w Małopolsce. Warto dodać, że najmniejszą skalą działalności charakteryzowały się spółdzielnie socjalne oraz stowarzyszenia.

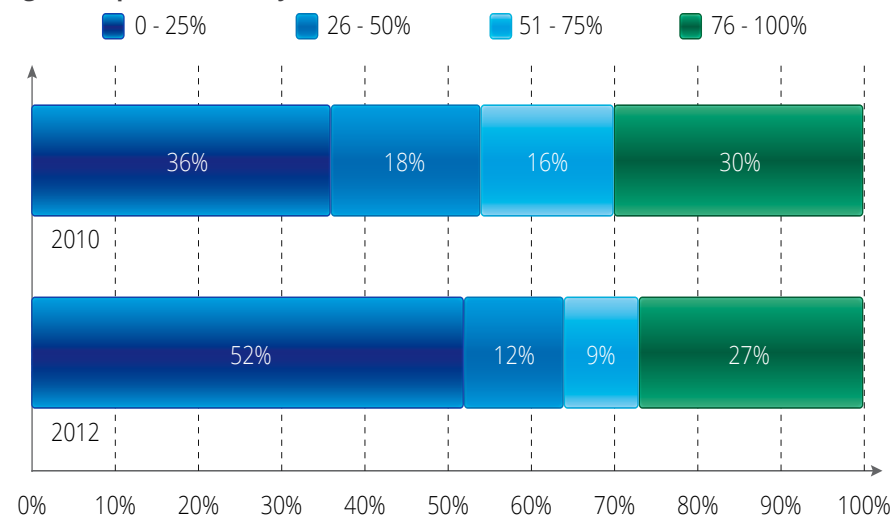
Wykres 30. Poziom przychodów ogółem – porównanie wyników z 2010 i 2012 roku.

N=137 dla 2010 r., N=96 dla 2012 r. Źródło: Opracowanie własne.

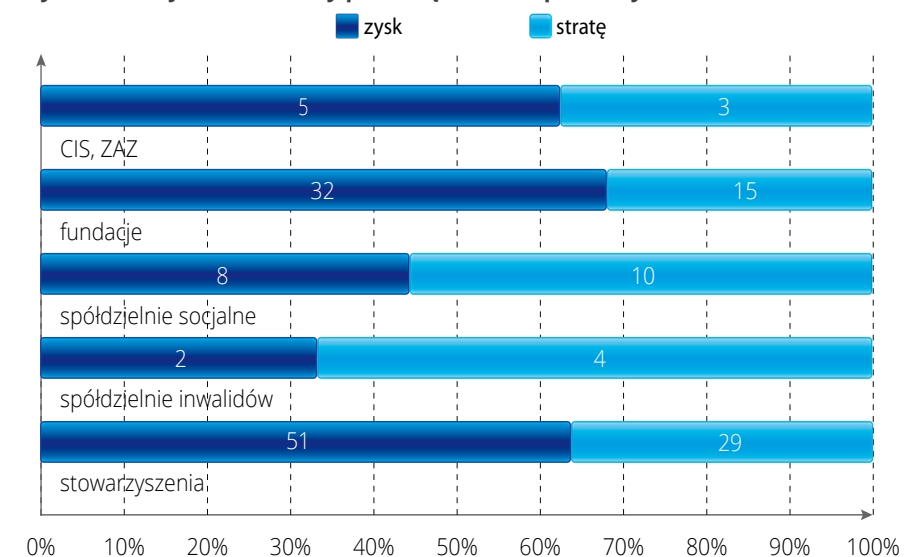
W przypadku funkcjonowania przedsiębiorstw społecznych na rynku, niezwykle istotnym pozostaje poziom przychodów z prowadzonej przez nich działalności ekonomicznej. Odpowiedni zysk z tej działalności warunkuje stabilność organizacji na rynku, umożliwia realizację działań społecznych i zapewnia większą autonomię finansową tego rodzaju podmiotom.

Wśród badanych, 37 podmiotów wskazało, że odsetek przychodów z działalności ekonomicznej stanowi 90% i więcej procent udziału w ich przychodach ogółem w ciągu ostatnich 12 miesięcy, w tym 22 podmioty wskazały na stuprocentowy udział działalności ekonomicznej w przychodach ogółem. Niestety, niewiele mniej bo 31 podmiotów (19% badanych ogółem) podało, że prowadzona działalność ekonomiczna nie wiąże się z żadnym dochodem (12 procentowy przyrost tej grupy podmiotów w stosunku do badanych w 2010 roku).

Wykres 31. Udział przychodów z działalności ekonomicznej w przychodach ogółem – porównanie wyników z 2010 i 2012 r.

N=160¹⁷. Źródło: Opracowanie własne.

Ponad 60% badanych przedsiębiorstw społecznych deklarowało, iż prowadzona przez nie działalność ekonomiczna w ostatnich 12 miesiącach przyniosła zysk (podobnie jak w badaniach z 2010 roku). Biorąc pod uwagę formę prawną organizacji, na zysk wskazywał największy odsetek fundacji (68% z nich). Ponad 60% stowarzyszeń oraz połowa spółdzielni inwalidów i niewidomych również wskazała na zysk z prowadzonej działalności ekonomicznej. Spółdzielnie socjalne wypadły w tym zestawieniu najgłębiej.

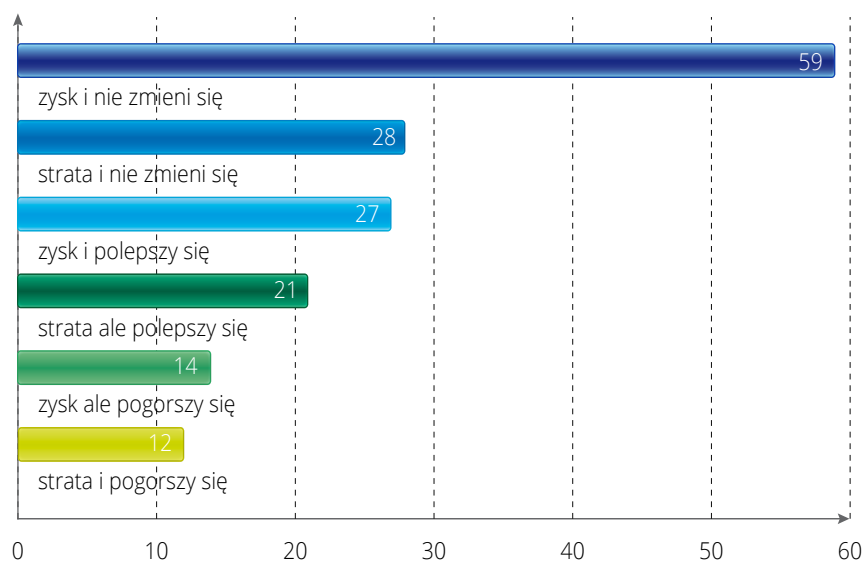
Wykres 32. Wynik finansowy przedsiębiorstw społecznych w 2012 roku.

N=158. Źródło: Opracowanie własne.

Ponad połowa badanych przedsiębiorców społecznych przewiduje, że ich sytuacja finansowa w porównaniu do roku poprzedniego nie ulegnie większej zmianie. 1/3 badanych podmiotów przewiduje poprawę sytuacji w tym zakresie. Pozostała grupa była przeciwnego zdania. Taki rozkład odpowiedzi może świadczyć o względnie optymistycznym nastawieniu organizacji co do możliwości ich dalszego rozwoju. Uzyskane odpowiedzi odzwierciedlają w dużej mierze nastroje jakie miały badane przedsiębiorstwa społeczne w 2010 r.

Uwzględniając formę prawną organizacji, warto zauważyć, iż najbardziej optymistyczne przewidywania co do przyszłej sytuacji finansowej charakteryzują spółdzielnie socjalne. Ponad 40% z nich przewiduje, że ich sytuacja poprawi się w ciągu najbliższych 12 miesięcy, a tylko jedna zakłada pogorszenie sytuacji finansowej. Żaden z CIS-ów i ZAZ-ów nie przewiduje pogorszenia swojej sytuacji finansowej.

Podsumowując sytuację finansową badanych przedsiębiorstw społecznych, warto zauważyć, iż 37% z nich osiągnęło w roku ubiegłym zysk i przewiduje zachowanie status quo w zakresie swojej sytuacji finansowej (59 podmiotów). Jedynie dla 7% organizacji działalność ekonomiczna zakończyła się w zeszłym roku stratami i w kolejnym roku przewidują one pogorszenie swojej sytuacji finansowej (12 podmiotów). Wśród nich, połowę stanowiły stowarzyszenia, z których 75% czerpie swoje przychody głównie z prowadzonej działalności ekonomicznej (odsetek przychodów z ich działalności ekonomicznej stanowił przynajmniej 95%).

Wykres 33. Wynik finansowy w 2011 roku a prognozy dotyczące sytuacji finansowej przedsiębiorstw społecznych.

N=161. Źródło: Opracowanie własne.

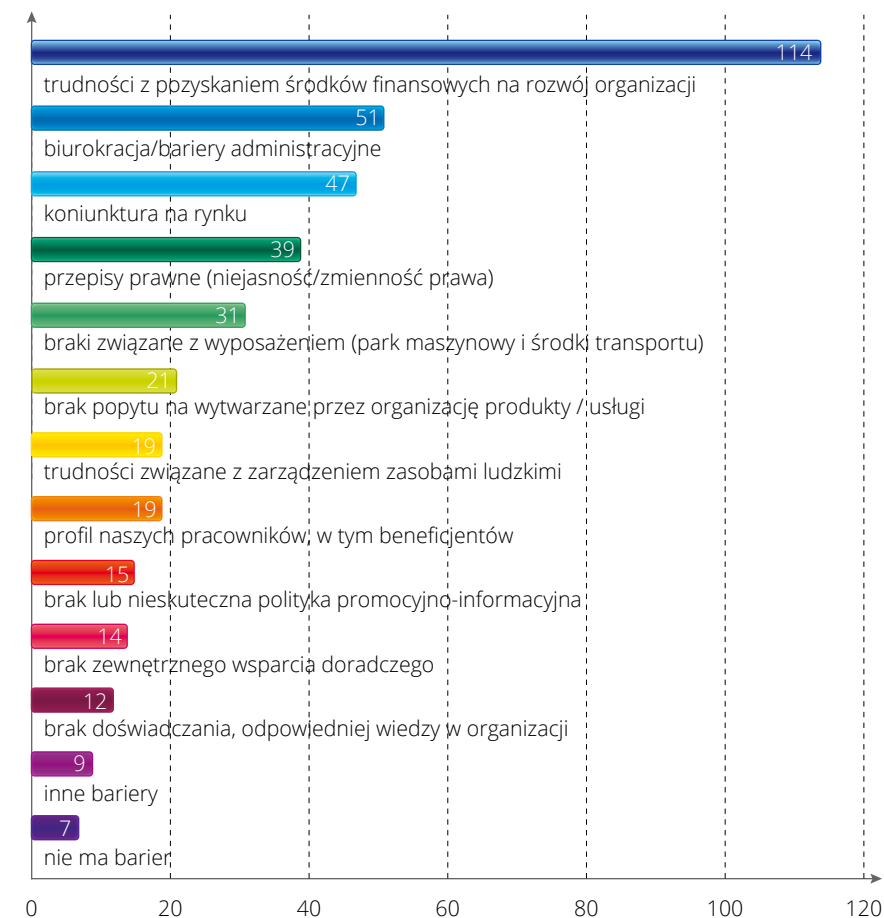
4.6.3. BARIERY I SŁABOŚCI PROWADZENIA DZIAŁALNOŚCI EKONOMICZNEJ

Istotną częścią przeprowadzonych badań są odpowiedzi na pytanie o główne bariery i słabości prowadzenia działalności ekonomicznej przez respondentów. Uczestników badania poproszono o wskazanie maksymalnie 3 najważniejszych barier i/lub słabości, które utrudniają działalność ekonomiczną ich organizacji. Spośród 161 respondentów, którzy udzielili odpowiedzi na to pytanie, 7 wskazało, iż takich barier lub/i słabości nie dostrzega (5 fundacji i 2 stowarzyszenia - stanowili oni 4% badanych).

Zdecydowanie najczęściej padającą w tym kontekście odpowiedzią były trudności z pozyskaniem środków pieniężnych na rozwój organizacji – wskazało na nią ponad 70% respondentów. Co trzecia osoba wskazała na biurokrację i bariery administracyjne, a nieco mniej na koniunkturę gospodarczą.

Podobnie jak w poprzednich badaniach, uczestnicy tegorocznych najczęściej wskazywali na bariery mające charakter zewnętrzny, związany z funkcjonowaniem podmiotów sektora ekonomii społecznej w Polsce. Kwestie takie jak: trudności z pozyskaniem finansowania, biurokracja, koniunktura, przepisy i regulacje oraz popyt na produkty i usługi przeważają nad barierami związanymi z wewnętrznymi deficytami czy problemami organizacji. Przedsiębiorstwa społeczne najrzadziej wskazywały na brak zewnętrznego wsparcia doradczego oraz na innego rodzaju bariery takie jak: trudna współpraca z jednostkami samorządów terytorialnych, instytucjami administracji państwowej, związana z niechęcią tychże instytucji czy przerostem biurokracji.

Obok czynników o charakterze zewnętrznym, wśród innych barier wymienione zostały również: brak zainteresowania ze strony członków rozwojem organizacji czy wypalenie zawodowe lidera organizacji oraz wysokie koszty związane z prowadzoną działalnością.

Wykres 34. Główne bariery i słabości prowadzenia działalności ekonomicznej przez przedsiębiorstwa społeczne.

N=161. Źródło: Opracowanie własne.

Analizując bariery rozwoju przedsiębiorstw społecznych ze względu na ich formę organizacyjną, można zauważyć, iż stowarzyszenia i fundacje wskazują przede wszystkim na trudności z pozyskaniem środków finansowych. Z kolei CIS-y i ZAZ-y częściej wskazywały na trudności wynikające z profilu ich pracowników, w tym beneficjentów wpływający m.in. na wydajność organizacji (63% z nich) oraz na niejasność czy też zmienność przepisów prawnych (50%).

5. ZAKOŃCZENIE. WNIOSKI I REKOMENDACJE DOTYCZĄCE ROZWOJU EKONOMII SPOŁECZNEJ W MAŁOPOLSCE.

Na zakończenie przedstawiamy wybrane wnioski płynące z przeprowadzonych badań oraz rekomendacje, które dotyczą działań wspierających rozwój ekonomii społecznej w Małopolsce, zarówno z perspektywy badanych przedsiębiorstw społecznych jak i jednostek samorządu terytorialnego.

1. Działalność społeczna przedsiębiorstw społecznych w 60% przypadków koncentruje się na działaniach wspierających osoby wykluczone lub zagrożone wykluczeniem społecznym (głównie osoby niepełnosprawne oraz bezrobotne). Porównując wyniki tegorocznego badania z wcześniejszymi, widać jednak spadek liczby PS działających na rzecz osób wykluczonych społecznie (w porównaniu z 2010 rokiem o 12 punktów procentowych). Wyraźnie spadła też liczba beneficjentów objętych przez PS najefektywniejszymi formami wsparcia zawodowego: liczba zatrudnionych beneficjentów w badanych przedsiębiorstwach społecznych w 2010 roku wynosiła 1030 (przy średniej 34 i medianie 12), a w 2012 blisko o połowę mniej - 597 (przy średniej 17 i medianie 7).
2. Ponadto PS aktywnie działają na polu dostarczania usług użyteczności publicznej dla społeczności lokalnej (46% badanych) oraz rozwoju lokalnego w oparciu o produkty lokalne (35%). Należy dołożyć starań by profesjonalizować przedsiębiorstwa społeczne w obszarze w/w działalności, gdyż są one w dużej mierze tożsame z zadaniami własnymi gminy - potencjalnego zleceniodawcy (klienta) PS. Niemniej jednak, by samorząd terytorialny współpracował z przedsiębiorstwami społecznymi w zakresie uspołeczniania zadań publicznych, po stronie PS muszą być spełnione wysokie standardy świadczonych usług. W tym celu niezbędne jest zbudowanie systemu kształcenia poprzez m.in. szkolenia, doradztwo dla pracowników PS w zakresie realizacji kluczowych usług użyteczności publicznej, w tym deficytowych (takich jak usługi opiekuńcze nad osobami zależnymi, edukacja itp.)
3. Jak wynika z badań, przedsiębiorstwa społeczne najchętniej współpracują z biznesem (70% badanych), na drugim miejscu plasują się inne podmioty ekonomii społecznej (66%). Wysoka tendencja do współpracy z biznesem, utrzymująca się przez wszystkie trzy edycje badania, jest zjawiskiem pozytywnym, mogącym świadczyć o rynkowej działalności badanych PS. Niemniej jednak, należy stworzyć warunki sprzyjające współpracy międzysektorowej, głównie między PS oraz biznesem w zakresie realizacji projektów i inicjatyw gospodarczych oraz przepływu wiedzy i doświadczeń, poprzez m.in. budowę sieci współpracy, implementację mentoringu ze strony doświadczonych biznesmenów oraz upowszechnianie idei aniołów biznesu.

4. Najmniej przedsiębiorstw społecznych współpracuje z otoczeniem administracyjnym (54%), niepokoi też stosunkowo niskie zadowolenie z tej współpracy (tylko nieco ponad połowa z tej grupy była zadowolona lub raczej zadowolona ze współpracy z administracją publiczną). Podobne wyniki odnotowywane były na przestrzeni ubiegłych lat. Pomimo tego, że kultura organizacyjna w sektorze przedsiębiorczości społecznej i administracji publicznej różni się, czego konsekwencją może być brak porozumienia między stronami, należy dołożyć starań by zbliżyć do siebie te „dwa światy”. Ważne wydaje się zrozumienie przez obydwie strony, że realizują ten sam cel – działają na rzecz rozwoju lokalnego, poprawy sytuacji osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, itd. Istotne by przedstawiciele sektora publicznego, zwłaszcza samorządu lokalnego, zdobywali wiedzę o ekonomii społecznej i korzyściach płynących ze współpracy z PES. Rekomenduje się zatem objęcie podstawowym wsparciem informacyjnym i edukacyjnym pracowników instytucji publicznych, w tym głównie samorządowych na szczeblu lokalnym.
5. 38 gmin i powiatów w swoich dokumentach strategicznych dotyczących rozwiązywania problemów społecznych nie posiadało zapisów o stosowaniu narzędzi ekonomii społecznej. Jeszcze mniej JST zawarło możliwość zastosowania tego typu instrumentów w strategiach rozwoju lokalnego. Może to świadczyć o małej wiedzy nt. stosowania instrumentów ekonomii społecznej w przewyżnianiu lokalnych problemów społecznych lub/i braku świadomości na temat korzyści płynących ze wspierania tego typu oddolnych inicjatyw. Dodatkowym faktem przemawiającym za powyższą tezę jest relatywnie niewielka liczba gmin i powiatów, które w 2012 roku zabezpieczyły w budżetach środki na realizację inicjatyw lokalnych (69 gmin, 3 powiaty). Wskazane byłoby wsparcie społeczności lokalnych (JST, NGO, mieszkańców) w zakresie wykorzystania inicjatyw ekonomii społecznej w rozwoju lokalnym np. poprzez warsztaty i doradztwo.
6. Jednostki samorządu terytorialnego nie stosują klauzul społecznych, które zwiększają szanse podmiotów realizujących cele społeczne na realizację zamówień w trybie Ustawy Prawo zamówień publicznych. Na zastosowanie takich zapisów zdecydowało się w 2012 roku tylko 5 gmin. Głównymi powodami, dla których nie zastosowano klauzul społecznych był brak wystarczających informacji o tym, jak w praktyce je stosować oraz niejasność przepisów i obawa przed ich błędną interpretacją. Rekomenduje się zatem objęcie małopolskich JST przemyślaną kampanią informacyjną, która obok dostarczenia niezbędnej wiedzy pomoże „uspokoić” pracowników JST w zakresie wątpliwych/niejasnych zapisów prawnych dotyczących stosowania klauzul społecznych.
7. 70% przedsiębiorstw społecznych korzystało z różnorodnych form podnoszenia kwalifikacji zawodowych. W 2010 roku procent PS korzystających z kształcenia był o 10 punktów procentowych wyższy, jednak obszary zainteresowania kształceniem pozostały bardzo podobne jak w poprzednich badaniach i związane z: pozyskiwaniem środków finansowych (np. z Unii Europejskiej), z obszarem finansów i księgowości oraz z promocją i reklamą. Z drugiej strony, badane organizacje nie wykazują zainteresowania zagadnieniem technik sprzedaży, technologiami informatycznymi oraz zarządzaniem zasobami ludzkimi. Umiejętność pozyskiwania bezwrotnych środków finansowych na działalność PS jest istotna, jednak to przychody

z działalności gospodarczej powinny stanowić główne źródło dochodu w organizacji. Rekomenduje się zatem stworzenie w ramach Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej (OWES) oferty specjalistycznego wsparcia mającego na celu usprawnienie prowadzenia działalności gospodarczej poprzez wysokiej jakości szkolenia (również w formie bonów szkoleniowych), doradztwo wyprofilowane tak, by podnosić wiedzę i umiejętności w zakresie funkcjonowania przedsiębiorstwa na rynku. Dobrym rozwiązaniem mógłby okazać się coaching lub mentoring ze strony doświadczonych biznesmenów.

8. Struktura przychodów badanych PS jest bardzo zróżnicowana. Niepokojący jest fakt, że ok. 43% przedsiębiorstw zadeklarowało osiągnięcie przychodów nieprzekraczających ogółem 100 tysięcy złotych (17% PS osiąga przychody do 10 tys. złotych, zaś 26% PS przychody z przedziału pomiędzy 10 tys. a 100 tys. złotych). Porównując wyniki dotyczące kondycji finansowej badanych PS w 2012 roku z sytuacją w roku 2010 widać znaczny spadek liczby organizacji osiągających przychody we wszystkich pięciu najwyższych przedziałach (powyżej 200 tys. przychodów rocznie). Najmniejszą skalą działalności charakteryzowały się spółdzielnie socjalne oraz stowarzyszenia. Może to świadczyć o znacznym napływie stosunkowo młodych przedsiębiorstw społecznych, które nie weszły jeszcze „pełną parą” na rynek, ale też o złej lub pogarszającej się kondycji badanych przedsiębiorstw społecznych w Małopolsce. Rekomenduje się by w OWES, do których trafiają małopolskie przedsiębiorstwa społeczne w pierwszej kolejności badać ekonomiczne wskaźniki kondycji organizacji - rozpoznać potrzeby i potencjał biznesowy PS i na jego podstawie tworzyć plany rozwoju organizacji w oparciu o dostępne szkolenia, doradztwo, zwrotne instrumenty finansowe i inne narzędzia wsparcia działalności ekonomicznej PS.
9. Duża część przedsiębiorstw społecznych podkreślała trudności z pozyskaniem środków pieniężnych na rozwój organizacji (ponad 70% respondentów, głównie fundacje i stowarzyszenia). W przypadku przedsiębiorstw społecznych kluczowe znaczenie ma finansowanie związane ze wsparciem działalności gospodarczej (na etapie powstawania podmiotu lub jego rozwoju) zarówno w formie bezzwrotnych dotacji, jak i pożyczek oraz poręczeń w celu umożliwienia dostępu do środków finansowych. Dlatego rekomenduje się:
- a) w zakresie bezzwrotnego wsparcia finansowego – rozszerzenie katalogu przedsiębiorstw społecznych uprawnionych do skorzystania z dotacji na inne niż tylko spółdzielnie socjalne (głównie fundacje i stowarzyszenia, spółki z ograniczoną odpowiedzialnością non-profit¹⁸);
 - b) w zakresie zwrotnego wsparcia finansowego – upowszechnianie informacji i pomoc ośrodków wsparcia ES w zakresie skorzystania z niskoprocentowanych pożyczek dla PS.¹⁹

¹⁸ Zyski z działalności gospodarczej takiej spółki nie mogą podlegać podziałowi między udziałowców. Powyższe zasady działalności są określane w aktach założycielskich spółek przez ich założycieli.

¹⁹ Pilotażowy fundusz pożyczkowy dla podmiotów ekonomii społecznej w Polsce, którego operatorem jest Towarzystwo Inwestycji Społeczno-Ekonomicznych SA (TISE). Więcej informacji na stronie funduszu: www.tise.pl/ngo/es-fundusz/

Wydawca:

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie
w ramach projektu
Akademia Rozwoju Ekonomii Społecznej - Etap I
ul. Piastowska 32, 30-070 Kraków
www.es.malopolska.pl